

Галина Пагутяк
Небесна кравчиня

pahutyak.com

Всі права захищені. Публікація і розповсюдження заборонені, © 2013

Стежка то з'являлась, то зникала, можливо, то була вже інша стежка, не та, що спершу. Стежки й стежечки бігли, залишаючи на твердій, без жодних ознак трави послання людям і звірям. Останні принаймні могли прочитати те, що написано, і в їхній свідомості спалахували образи чоловіка з рушницею, лисиці, миші-полівки, змії... Стежок було ще більше, якщо пригадати мурах, зелених жуків, волохату гусінь. Стежки в повітрі, на землі й під землею. Мертве не прокладає стежок, бо мертве нічого не створює, не шукає, не переслідує.

Наближався час відпочинку — зима. Хтось засне, хтось користатиме з запасів, зроблених на зиму, а хтось матиме лише тимчасовий прихисток, міняючи його залежно від обставин: рятуючись від переслідувань, шукаючи їжу, просто рухаючись, щоб не перейти в стан незворотності, який називають смертю. Зима вимагає терпіння від духу і тіла.

Коли ж казати про світ людей, то нині в ньому весь час панує зима. Це в лісі можна стріти всі пори року: і літо, і весну, й осінь. Люди неохоче йдуть взимку до лісу, бо тоді він нагадує їм про безпритульність і самотність, про незахищеність і втрату ілюзій. Таке їхнє життя насправді, коли обтрусити з нього усі блискучі прикраси. Однак ніхто не наважиться сказати вголос:

ЖИТТЯ НАЧЕ ЛІС УЗИМКУ.

У лісі не бракувало ярів, ям, що колись були норами, тонесеньких кволих гілочок, на яких ще бовтались жовто-зелені листочки, готові впасти від холодного вранішнього подиху пізньої осені, старих пнів від зрізаних чи просто померлих від старості дерев, які випускали миршаві пагони, що їх язик не повернувся б назвати відродженням. Так, просто перехід в іншу форму існування — паразитичну, або, щоб не вживати це неприємне слово, вторинну.

Навіть згори ліс виглядає величезним. Це міг би підтвердити крук, віщун смерті, її покірний слуга. Ліс тягнеться на північ, а далі вже рівно розкреслені чотирикутники й трапеції полів й купки сіл. Але це може побачити людина з літака. Крук натомість бачить те, що вже померло, або невдовзі помре. Він бачить людину, що йде лісом від електрички, чує запах її сонного поту, зауважує повільну непевну ходу. Це — не його здобич. Самого бажання

померти недостатньо, потрібно, щоб плоть почала відмирати й повідомляти про наближення часу смерті. Люди — не дерева, вони не переходять в іншу форму існування. Їхня смерть — незворотна.

У сірому небі порожньо. Птахи відлетіли у вирій, та й день добігає кінця. Крук робить коло над місцем, куди привів його інстинкт, і відлітає до завтра. Запах поживи — це теж пожива.

Н. , чоловік років тридцяти, хоч з вигляду можна дати йому більше, не помічає, як стежки роздвоюються, зникають, йому, здається, байдуже, куди ці стежки ведуть. Він намагається не ступати по добре втоптаних смужках землі й сахається розбитої трактором грузької лісової дороги, рваної рани, в заглибинах якої зібралась густа темна волога. Він різко звертає убік, і з якоюсь безнадією ступає далі по твердій стежці мисливців за грибами, яка різко обривається над неглибоким яром, стіни якого вкриті плямами моху. Н. переходить на той бік яру, бо за ним виростає у сутінках чорна стіна ялиць. Він ступає між двох велетенських стовбурів, наче входить у браму нічного старовинного міста, де не сплять тільки вартові, визируючи з веж, чи не зайнявся десь дім.

Тут було тихо й затишно. Земля вкрита шаром глиці, з якої мурахи будують собі високі житла. Н. старанно обходить заснулі мурашники, потім дивиться вгору, де сходяться крони старих ялиць.

Вгорі — живе, внизу мертве. Знову ж таки інша форма життя. Не така, як у пагонів, що виростають з останків дерев. Чи проміжна стадія, коли ріст припиняється. Стадія зрілості.

Він довго так стоїть, намагаючись щось збагнути чи навіть пригадати, але в голові виринають лише банальні думки. Наприклад, який він нікчемний супроти цих велетнів. Трохи далі його ловить повзуча ожина, що обплела напівзотлілий стовбур дерева, яке впало, мабуть, дуже давно. З- під клаптів кори визирає поточена комахами темно-жовта деревина. Щоб обійти ожину, Н. мусить звернути вліво, і незабаром зауважує, що ялиці приховують не що інше, як старий дерев'яний дім з кількома цегляними прибудовами. Він знав про його існування, але ніколи не бачив за тих кілька разів, що вибирався до

лісу. Здогадувався по ледь чутному запаху диму і тих вібраціях, що виникають, коли повітря у просвітку між деревами наштовхується на якусь перешкоду.

Будинок був цілковито занедбаний. У напівповаленій огорожі з поржавілої металевої сітки просвічували велетенські діри, а на дротах, протягнутих між дерев'яними стовпчиками застигли запані простирадла і ще якесь строкате лахміття. Останній притулок — ось на що воно було схоже.

Від цього видовища на чоловіка одразу налягла втома. Правда, він пройшов уже чимало. Від електрички навпростець через поле, де повітря дзвеніло під напнутими дротами високовольтної мережі. Подекуди лежали трупи ворон, вражених струмом чи, може, якоюсь іншою невидимою зброєю. Кожного разу йому було боляче дивитись на загиблих птахів, а якось він навіть позаздрив спокою, який отримали ворони, не шукаючи його навмисне. Втім, птахи теж можуть бути схильними до самогубства, що ми про них знаємо...

Н. пішов далі, ще далі ніж збирався, бо раптова поява будинку на його шляху ніби порушила угоду, яку він вже встиг укласти з лісом: не мав наміру втручатися в його життя, і ліс йому повірив. Взаємна довіра — найдосконаліший спосіб співіснування.

За ялицями були густі кущі ліщини чи, може, граба, що вирости на давньому зрубі, й сухі видолінки, з яких заморозки висмоктали всю вологу. Біля скам'янілого пенька він знайшов западину, надійно захищену від цікавих очей, і взявся нагортати в неї листя. Воно було вогке, і в сутінках виглядало блідим, а під ним був шар сухішого, торішнього. Чоловік горнув листя, аж доки не дістав до вологої масної землі. Він аж зіпрів, і все ніяк не міг наповнити яму. Можливо, то була вирва від снаряду часів останньої війни, деякі яри теж мали штучне походження. Утім, за десятки років дух війни геть вивітрився.

Чоловік приніс ще кілька оберемків листя, а тоді занурився у яму і став нагортати її пахучий терпкий вміст на себе. На ньому була тепла непромокальна куртка з каптуром, на голові плетена вовняна шапка, а грубий светр він міг натягнути на підборіддя. Обличчя він залишив вільним, щоб дивитися в небо, як воно темніє, а темніло воно цієї передзимової пори швидко. Та якою б глибокою не мала настати темрява, вона не була

абсолютною, мала безліч відтінків. А от тиша для цього чоловіка була справжньою тишею. Він не чув навіть биття власного серця.

Н. повернувся на правий бік у цьому мертвому морі, де не можна потонути, яке пахло так, як годиться пахнути мертвому: цвіллю, тліном, а на губах осідав гіркий пил. На зміну тривозі й хвилюванню, бо це він зробив уперше, прийшла тиха радість. Він переступив якусь межу, зважився на вчинок, хоча ще годину тому не міг собі уявити, що здатний це зробити. Тепер це справді виглядало на ритуал, здійснений уперше.

Занурений у листя чоловік став дихати рівніше, але його все ще непокоїло те, що існувало угорі: холодний безжальний світ. Понад усе він прагнув зараз заснути, як засинають деякі тварини взимку. Коли він засинав, йому снились гарні затишні сни, але вже тривалий час його мордувало безсоння. Засинав на коротко, і тоді прокидався. Дійсність навалювалася на нього хвилиною неспокійних розпачливих думок, викручувала руки й ноги, і ранок він зустрічав уже знищений, розтерзаний, спустошений. Кілька разів виходив з квартири на вулицю, сидів на лавці, але місто жило вночі надто агресивним життям, за іншими аніж вдень правилами, не вдягаючи маски. Хтось під'їжджав на машині, хтось заходив- виходив, а згорблена самотня постать на лавці надто впадала в очі, викликаючи недобрі думки в роздратованих нічних істот, яким він не міг нічого сказати: ні висловити згоду, ні співчуття, чи просто відповісти на питання. Він розумів, що викликає страх, відразу, підозру, які у вседозволеній темряві ночі легко переходять у гнів.

Не треба про це думати зараз. Цього вже нема і не буде. Він перестав виходити вночі з дому. Не тому, що боявся, а тому, що боялись його. І він змінився, усвідомивши, наскільки великою є його залежність від цього будинку. Колись ця залежність була солодка, сповнена надії, але тепер вона стала абсурдною і нестерпною. Звільнення було неминуче.

Після довгих болісних пошуків виходу з безсоння йому нарешті вдалося виділити рятівний екстракт.

Чоловік заснув легким сном, що не зовсім був сном, бо навіть тепер він продовжував відчувати і думати.

...У вранішньому тумані виднілись три постаті: дві чоловічі й жіноча. Один з чоловіків, високий на зріст, накульгував, перехилившись на бік, за спиною мав мішок, з якого виглядав гриф якогось музичного інструменту, обрисами схожий на гітару, а супутники намагались пристосуватись до його ходи, не виказуючи ні невдоволення, ні нетерпіння, хоча їм треба було встигнути на електричку до міста. Вбрані вони були в одягу, яку люди купують на секондхенді, а тоді, вдягнувши раз чи два, виносять на смітник в поліетиленових міхах, де її забирають ті, кому важливо, щоб одяга була тепла й зручна: трохи розтягнуті вовняні светри, мішкуваті міцні штани, куртки, що застібаються водночас на блискавки й гудзики. Жінка була одягнута в довгу картату спідницю й чобітки.

...У сні-видінні Н. стояв на витоптаному пустирі, освітленому теплим сонцем, й вдивлявся у небо. Там по синьому була прокладена біла дорога, і нею йшло двоє чоловіків, вбрані в гаптовану золотом червону й зелену одягу, а за ними дріботіла кругленька жінка. Може, вони були китайці, може, монголи, ці троє небожителів.

А ті, що йшли в тумані через ліс, раптом почали сміятись, згадавши вчорашню чи, може, позавчорашню пригоду. Жінка тримала чоловіка під руку. Була вона трохи вища і значно повніша за нього. А третій, що йшов попереду, мав на голові яскраву червону шапочку, щоб не загубився у натовпі, бо це з ним надто часто траплялось. Низенький чоловік носив цигейкову шапку-вушанку й виглядав на майстра чи підмайстра. Сміялись вони удвох — чоловік і жінка, згадавши, як позавчора хлопець намагався зайняти для них місце в електричці і влігся на лавці.

— Дивіться, людоньки, вже напалося! — перекиривляв когось писклявим голосом чоловічок у вушанці: Не давайте йому грошей, бо проп'є!

Жінка засміялась ще дужче, згадавши, як хлопець лежав на спині, обнявши гітару наче дівку, тільки дівка була зверху, а не знизу, як то має бути.

Утім, їхній Семко не виявляв інтересу до дівчат, нічого не знав про плотські бажання. Розуму в його маленькій голові поміщалося небагато, і він би пропав, якби не їхня маленька громада.

- То не так, — казав Старший, що нині залишився вдома варити їсти й доглядати хворого Сіренького, — наш Семко дуже мудрий. Він прилетів з іншої планети і думає по-іншому.

- Ви теж прилетіли з іншої планети, — втішив Семко, — Але раніше ніж я!

- А що я казав! — переможно всміхнувся Старший.

«Але мій Ігорко найліпший!» — подумала жінка, хоча йшлося про інше, а не про краще. Однак їй приємна була сама ця думка, яку вона не мала кому висловити, лише собі. Та навіть якби мала — не наважилася б.

- Ходімо швидше! — сказала вона. — А то нам електричка втікне.

Вона пришвидшила ходу і Семко опинився позаду. Він розмахував довгезелезними руками, наче плив у тумані. Старший казав, що таке повітря нездорове. Як тільки вони вийдуть з лісу — зразу стане світліше й веселіше.

- Ти зі мною будеш, Катю? — гукнув Семко до жінки.

- Ага, нині нема для мене роботи.

- А до магазину підем?

- Як буде з чим, то підем! — весело відповіла Катя, пришвидшивши ходу.

З Катєю Семкові було ліпше, ніж з Ігорком. Коли вона з ним, то нічого лихого не може трапитися. Ніхто не відбере в них зароблені гроші, не викине з поїзда. Катю всі знають. Катя бойова. Вона — велика, а Ігорко — малий, хоча на зріст вони майже однакові. Ні, зріст тут ні при чім. Семко з Ігорком можуть загубитися, але Катя завжди їх знайде і приведе додому.

Якогось висновку з того Семко зробити не міг, тому застряг між цих двох думок, і тут ще й вчепилася третя, яку він викрикнув:

- У нас є що їсти, у нас є гроші, чому ми маємо щодень ходити на роботу?

Аж пара жбухнула в Семка з рота, ніби чайник закипів. Катя з Ігорком зупинились, хоч не варто було це робити, бо можна запізнитись на електричку. Катя хотіла було відповісти сама, але вирішила, нехай це зробить Ігорко, як не-як то його брат, й спонукально штурхнула чоловіка в бік.

- Га? — озвався Ігорко.

Н. збудив не холод, а внутрішній годинник: саме в такий час він вставав на роботу. Замахав руками, розгрібаючи листя і відкрите лице миттю обпik ранковий холод. Хто б міг подумати, що можна спати в лісі в передзимову пору, — здивувався він. І хоч було ще рано й майже темно, краще встати. Він уже виспався. І то гарно виспався. Не те, що прокидатись щоночі з відчуттям безмежної порожнечі в собі й довкола.

Н. сів. Над ним нависало мереживо чорного гілля на тлі темносiрого неба, на якому просвічували тьмяні зорі, а, отже, небо мало б удень стати блакитним, і це вже добре, бо дощ йому ні до чого. Про сніг він ще не починав думати, хоч у цю пору року той уже залітав білими мухами. Вилізши на тверду суху землю, Н. довго обтрушувався від листя й пороху, і аж тоді роззирнувся довкола, хоча не було на що особливо роззиратися: усе по вінця наповнював туман, в якому тонули найближчі дерева й кущі. Хотілося пити, в роті пересохло й на губах осів гіркуватий пил перетертого листя.

Він вийшов на той будинок, біля якого висіла на шворці та сама білизна, що й учора, ще більш змокріла вогкої ночі. Можливо, вона висить там уже довго — тиждень чи місяць, а будинок покинули поспіхом. Н. принюхався: не чутно запаху диму. Зрозумів, що може тільки бачити дим, бо ніч у холодному лісі, в ямі, наповненій листя, відібрала в нього це відчуття. А наблизитись до будинку він не наважився: а раптом звідти вирветься згряя псів-демонів і до крові покусав йому ноги. Дім був наче бомба, а він — детонатор.

Н. пішов стежкою, всипаною глицею, сліди на якій зуміли б прочитати лише істоти, наділені розвиненим чуттям, звірі та мисливці, і через недовгий час вступив у зону, позначену вигорілими плямами від вогнищ пікніків, розкиданим погнутим пластиковим посудом, надламаними гілками низьких

дерев, і зрозумів, що натрапив на вихід з лісу, не заблукав, навіть знайшов короткий шлях до залізничної станції. Залишалося пройти метрів двісті до платформи. Він пройшов половину шляху, коли задрижала земля під ногами й переповнена електричка проїхала повз нього. Тепле повітря вдарило в груди й змусило відступити убік. У цій електричці їхали Катя, Ігорко і Семко, а троє людей зі сну Н. , либонь, і далі чимчикували небесною дорогою до невідомої мети.

У лісі залишились звірі, птахи, Старший і Сіренький. Старший був старий, а Сіренький мав 19 років, хоч виглядав на 14. Він усе глибше занурювався в ліжку, а коли вкривався з головою й відвертався до стіни, то здавалось, ніби хлопця там немає, лише зім'ята ковдра.

« Коби лікаря, — думав Старший, — але кілька то треба грошей, аби привезти до нас лікаря!»

Він не знав, скільки це коштуватиме грошей, але мабуть дуже багато. Поки вони наскладають, Сіренький вмере. Ліпше було для нього вмерти, ніж отак мучитись. Але Сіренький хотів жити, бо нарешті йому було добре, як ніколи перед тим. А тут треба вмирати...

Старший вже три дні не був у місті. У Ігорка знайшлася робота — рити яму в одного пана на дачі, а Катя мусила їздити з Семком, бо той сам би не дав собі ради. Гроші могли відібрати, а про те, що треба дати частку міліціантам, і як дати — й мови не могло бути. Катя знала, що й до чого. У місті Старший збирав пляшки, папір, залізо. З людьми завжди можна домовитись. Мав Старший пару своїх смітників, якщо приходив на сьому ранку. А ні, то кривий Друцик ними опікувався, свій чоловік, хоч і пияк страшний. На смітнику можна часом знайти порядні речі — лахи, взуття, посуд. Іншої роботи Старший не міг собі знайти, бо застарий, годився лиш на збирача. Місто — то скарб, правдивий острів скарбів. Люди стали добре жити, бо викидають в сміття таке, що аж дивно. Якось вони з Ігорком привезли цілий килим й застелили ним підлогу в кімнаті, де спить хворий Сіренький. Зразу тепліше стало. Червоний килим з узорами, видно, дорогий, хіба в одному місці пропалена діра.

Сіренький заворушився, потім принишк, відчуваючи його присутність. З кожним днем ставав усе тихіший та мовчазніший. Радості б йому трохи. Але звідки її взяти? Надворі зимно, похмуро, пізня осінь. Та й влітку, по правді сказати, ялиновий ліс не дуже веселить.

- Сірий, ти спиш?

Певно, задрімав. Вночі не спить, крутиться, встає. Позавчора упав в коридорі, чоло розбив. Прийде лікар, тільки похитає головою: не вберегли хворого.

Хай ще поспить, а він тим часом дров нарубає. Дров вистачало, але для Старшого то була розривка — вийти, помахати сокирою, провітрити легені, послухати, як звук сокири відлунює в глибині лісу.

В лісі багато сухостою. По селах усюди газ. В суботу вони всі троє — Старший, Ігорко і Семко, поки Катя пере лахи, ходять за дровами, заглиблюючись усе далі й далі. Віддаляються від світу людей, серед яких так само як серед дерев, є живі й мертві.

Хлопець чув кроки Старшого, його подих, але не хотів озиватися. Він дійсно заснув під ранок, а до вечора, коли повернуться інші пожилці, було ще дуже далеко. Як від Землі до Місяця. Вони були на Землі, а він на Місяці зі своїм болем. Він був переконаний, що на такий великий біль потрібні ліки, що коштують великих грошей. Тоді він не буде кусати собі руки, аби не кричати вночі.

Коли надворі зацюкала сокира, Сіренький перевернувся на спину й розплющив очі. Він отримав свободу рухатися, дивитися і навіть стогнати. Там, у лівому крилі є маленька комірка, а в ній лежить матрац. У ній Сірий нікому би не заважав. Комірка без вікон, світло не ріже очі. І так холодно, що біль замерзає. Якби ще замкнулись зсередини, але хтось повиймав усі замки з дверей.

У вагоні було тепло і Н. почало трохи морозити. Можливо, від того, що він перейшов межу світів. Невиспаний мовчазний люд — базарні торговці, робітники, студенти — то був їхній потяг. Вони привласнили собі вагони,

тамбури, дерев'яні лавки, контролерів, стоп-крани, вікна, які так само важко відчинити, як і зачинити, липкі поручні. П'ять днів на тиждень усе тут належало тим, хто їхав із сіл чи дрібних містечок, пройшовши лісом або полем два-три кілометри, бо залізничні колії оминають населені пункти, ховаючись за деревами і пагорбами. Н. потрібно було їхати майже годину, а дехто витрачав на дорогу дві-три, щоб врешті потрапити на будову, завод чи базар з отих, що наче ракова пухлина розростаються на околицях великих міст. Чим більше безробітних, тим більші базари, ця остання станція перед неповерненням назад, повним крахом життя людини, яка навчилася робити лише щось одне, і раптом потреба в цій роботі зникла. Утім, не йому судити цих людей. Він теж не вмів нічого робити, тільки підмітати вулиці, але для нього це був форпост незалежності. У житті Н. нічого не змінилось, коли він два тижні тому звільнився з жеку і став підмітайлом на базарі, місці, де людину, яка мала кращий фах, так легко скривдити. Але не Н.

— Як справи? Що снилось? — міг би запитати його Бог, подавши руку для вітання, бо більше не було кому спитати у вагоні серед цілком незнайомих людей. І тоді в серце йому б хлюпнула блакить з білою дорогою, якою прямують безсмертні в свої холодні й чисті палаци. Який то був час доби — початок праці чи навпаки, повернення з роботи, сонце не змогло б вказати, бо його тьмяне осіннє світло було розлите за хмарами. А стрілка годинника на цифрі 8 теж може означати ранкову або вечірню годину. У дитинстві в Н. висів над ліжком фабричний килимок з видом німецького містечка. Годинник на ратуші показував так само восьму годину і важко було визначити ранку чи вечора. Площу перетинала служниця з дитиною. Вона могла вести дитя до школи чи навпаки забирати звідти.

Однак плутатися в часі могли б лише ті, хто не належав цьому життю, не годував його своєю кров'ю, і взагалі був з іншого світу. Утім, безсмертним, що прошкували небесною дорогою, було байдуже до земних доріг. Вони перестали ними ходити вічність тому.

Напряму руху потяга і посвіжілі після сну обличчя людей вказували, що це час, коли люди їдуть на роботу — початок дня. Поки Н. спав у ямі, наповненій

листям, його внутрішній годинник теж спав і прокинувся трохи раніше. Як завжди. Однак цей день був зовсім іншим. Днем, коли він здобув новий досвід. Він ночував у лісі вперше і пережив щасливо цю ніч. Йому вдалося себе переконати: він не прийшов у ліс вмирати, тому й не воскрес. Просто заснув і прокинувся. І для того, щоб відбулися якісь зміни, це треба робити знову і знову.

Н. погойдувався разом з вагоном, заплющив очі, від сонливості почали німіти руки й ноги, а спина ставати м'якою...Аж тут вискнули гальма, потяг зупинився. За вікнами тягнулись безкінечні ряди залізних скринь-яток, що невдовзі розкриються й вивергнуть з себе розсипи китайських іграшок, сувої штор, стоси рушників, поруч вишикуються торси манекенів, одягнутих у светри і футболки — пластикові родичі Ніки Самофракійської, обдертої зі складок хітона. Що ж, це теж тріумф життя — бажання вижити хай там що і готовність захищати останній бастион нормального людського існування.

Ось тут він був винесений на перон хвилюю пасажирів, в основному жінок, які знають справжню ціну свого товару, але собі самим не складуть ціни — своїй безмежній терплячості. Струмки торговців з різних вагонів злились в один потік у вузькій кривій вуличці, де на хідниках стояли схололі за ніч пікапи й фургони, що возять різний крам.

Н. розчинився у цьому потоці. Вулиця була вже підметена тим, хто встає о 6-й годині ранку й стирає з асфальту сліди нічного життя. Він знає те, чого не знають інші: трагедії випорожнених гаманців, розбитих окулярів, любовні пригоди презервативів і кримінальні драми викрадених каналізаційних люків та знятих автомобільних коліс.

Н. теж колись вставав так рано, кружляючи довкола будинку, в якому й мешкав, але тепер він залежить від того, коли встає сонце, і статус його теж змінився. Він обслуговує тих, хто обслуговує інших. Хоча йому пропонували зайнятись власним бізнесом: продавати образки і церковні календарі однієї якоїсь конфесії. Тоді замість синьої роби він носив би респектабельне чорне пальто.

Через вузьку фіртку, що замикалась на ніч, він пройшов разом з жінками й чоловіками на поле битви за існування, де єдиною зброєю був язик, а за обладунок правили металеві будки, куди складався вбогий товар. Н. не мав ні того, ні іншого. Він мав березову мітлу, совок, брезентові рукавиці й пластикові чорні мішки для сміття. На ринку працювало ще кілька прибиральниць — старих жінок, що заробляли копійчину до пенсії, тому йому припала найважча робота.

Об 11 годині ранку всі пили каву, не спускаючи ока з потенційних клієнтів. У павільйонах вмикались електричні чайники, а на лотках відкривались термоси, чи підходили жінки зі своїми великими термосами, наповненими кавою і чаєм, зі скриньками пиріжків. Усе як у місті. Колись вони мали роботу в різних конторах, школах, лікарнях і звикли пити чай об 11-й. Було б великою кривдою заборонити їм це робити тут. Тому товар ніколи не привозили в цю пору.

Скраю були лотки з бакалією, м'ясом і фруктами, й відповідно найбільше сміття. Але бабусі-прибиральниці вважали це місце найкращим, бо завжди могли розжитись на надгнилий овоч чи розсипану крупу. Вони знали ціну їжі, бо пережили голодне дитинство. Той, хто колись голодував по-справжньому, завжди думатиме найперше про їжу, а вже тоді про інше.

Іноді Н. кликали допомогти відчинити замки на лотках, і тоді злі й розпачливі сльози зникали в жіночих очах.

Небо світлішало.

Ігорко помахав їм рукою й почимчикував у бік панських дач. Катя провела його поглядом, наче хотіла запам'ятати, як він виглядає, а Семко вже виймав гітару з мішка. Найшов колись на смітнику. Старший підклеїв деко, а Катя купила струни. Раніше гітара належала напевно якомусь дівчаку, бо на корпусі була наліпка від жуйки з Мікі Маусом. Дівчак побавився трохи й кинув, а може, гітара пролежала в кладовці, аж доки дівчак не пішов до армії, а тоді в домі вирішили зробити ремонт, і побачивши, що гриф тріснув, а струни порвані, винесли до сміття разом зі шкільними підручниками, де її побачив

Семко. Старший показав йому, як тримати гітару, бо в молодості його колега по кімнаті в гуртожитку трохи бренькав. Хоч Семка ніхто не вчив грати, але усім здавалось, що в нього виходить. Не завжди, а в певні моменти, коли Семко забуває, що грає. Та й коли співаєш «Нова радість стала», « Червона ружа трояка» чи «Цвіте терен», то не дуже має значення. Ніхто не чує музики за різким голосом Семка, до якого часто приєднувався тонкий Катин голос, коли Семко раптом губився, а губився він, як тільки відводив погляд убік. Цих пісень Катя навчилась від бабці. Та часом співала, шурхочучи швейною машинкою. Бабця вмерла, коли Каті було вісім років і малу забрали в дитдом. Спершу в один, а тоді, як виросла, в інший.

Катя йшла попереду Семка, тримаючи його червону шапку. Ігорко, коли водив Семка, ховався за спиною у того, ніби він тут ні при чому. Шапка виглядала з відстовбурченої кишені Семка, люди кидали в неї гроші, а Ігорко лиш наглядав, аби чогось не сталося. Ну, щоб хтось не кривдив Семка чи не сміявся з нього, бо були й такі дурні, що сміялись. Звісно, п'яні. Тверезий чоловік, як щось його не до вподоби, просто відвернеться й буде дивитися у вікно, а п'яний міг допровадити Семка до плачу своїми злими жартами. Це дуже сердило Катю: хіба не видно, що Семко не може робити на будові чи на заводі, і що, як на те пішло, він має пенсію, але не може її забрати, бо нема паперів. Каті жінки на базарі підказали, що треба йти в соцзабез, а там спитали, чи є в Семка паспорт з пропискою. Катя сказала, що Семко не знає, чи є в нього паспорт.

- Де він живе? — спитали тоді.

Але Катя не сказала, що вони живуть у лісі. Старший просив, аби вони не признавалися, де мешкають. Та вона й сама знала, що так їх можуть знайти, і Старшому буде клопіт. Коли треба було помити під'їзд чи винести сміття після ремонту, Катя казала що вона з села Стрілки. І то була правда. Село, де вона жила дитиною, називалося Стрілки.

Ігорко стояв перед масивною залізною брамою і не знав, що йому робити. Спочатку він пробував її відчинити, тоді поторсав клямку. Щось

загриміло і зовсім близько загавкав пес. Ігорко дуже боявся псів. Маленьким вони його мало не загризли. Може, це трапилось з кимось іншим, бо сам він не пам'ятав про це, не міг сказати звідки в нього той трикутний шрам на щоці. Міг десь почути, що когось в дитинстві покусали собаки, й перенести це на себе. Факт, що він боявся собак і не любив отих глухих парканів з колючим дротом нагорі. Як в інтернаті. Але Катя вмовила його і найняла до господаря копати яму під басейн. Катю треба слухати. Вона дуже мудра. Часом в Ігорка починала дуже боліти голова, так ніби з неї мало щось вилупитися. Раніше він боявся, що вилупиться щось страшне, та Катя сказала, що і в інших людей болить голова і треба пити таблетки. Він і в інтернаті пив таблетки, від яких починав забуватися. Та то все пусте. То не страшно. Катя купує йому таблетки і вони допомагають так само.

- Ви що тут робите?

Ігорко аж підскочив. Не помітив, як підійшов мужчина. А якби пес наскочив ззаду?

- Я тойво... на роботу.

Чоловік був невисокий, але широкий в плечах. Вбраний по-робочому, в камуфляжній куртці. Ігорко мав пакет з канапками на обід і термосом чаю, що грів йому ногу.

- Ага, — кивнув чоловік і натиснув на чорний гудзик вгорі хвіртки. Поли його куртки розійшлися і стало видно сокиру за поясом.

... Тріски летіли в усі боки, поширюючи довкола терпкий дух живиці. Цей запах завжди викликав у Старшого хвилювання. Він поклав сокиру на ковбицю і пішов на кухню. Там в пакеті лежало кілька трохи підгнилих мандаринок. Катя вчора принесла. Він узяв одну, відколупнув нігтем шкурку й поклав плід до кишені. Тепер запахи хвої і мандаринів злились в один, захищаючи Старшого від тривожних думок, і заодно розбудивши ялиці, що росли біля дому. Живі ялиці теж пахли, але зараз туман не давав їхньому запаху пробитись.

- У мене своя сокира, — сказав Бодьо. — До чужої треба звикнути та й ненароком можна спортити. Я раз натрапив на кулю в деревині, надщербив. То з мене вирахували гроші на нову сокиру. Тобі так само треба мати свій інструмент.

Ігорко аж переїнився на виду, коли уявив, що може зламати чужий рискаль. Досі таке з ним не траплялось, а Бодьо тим часом зосередився на своїй сокирі.

- Розбирали ми зі швагром у його цьотки стару дровітню і знайшов я її в куті. Ще австрійська. Почистив від іржі, погострив, вставив дrevко. Такої сокири тепер не купиш. І нікому в ласку не треба стояти...

- Ага, — кивнув Ігорко і акуратно встромив рискаль у землю. Треба пошукати у них в сараї рискаль, почистити, погострити. Тільки за пояс рискаль не встромиш. А як в електричці? Поставить в кутку, щоб не заважав людям, і раптом забуде.

Господар вивів машину з гаражу, Брама сама відчинилась і зачинилась. Одразу по тому настала тиша. Пес сховався у буді. Що то за порода Ігорко не знав, але пес був потний, жовтої масті й пелехатий. Поки господар був у хаті, пес сидів на високих сходах. Чи лишався ще хтось у хаті, чоловіки не знали. Господар обіцяв повернутись після обіду. Ігорко завше чувся несмілий перед чужими, а що вже казати про тих, хто тобі платить гроші. Вони так дивляться на тебе... Ніби ти зле зробив свою роботу.

Бодьо сів на ковбицю і зі смаком закурив цигарку. Виглядав тепер не таким здоровилом, як при зустрічі, наче з кожним видихом диму з нього виходила сила.

Кожен видих наближає нас до смерті і є репетицією останнього видиху. Хмари розійшлися і між ними зблиснуло біле сонце, непевне і кволе.

У деревах — кулі, в землі — снаряди.

- «Хто любові не знається, той горя не знає!» — виводив Семко, намагаючись заглушити стук коліс. Після цих слів він починав просуватися по вагону. Перший куплет був задармо, а за інші вже треба платити. Слів Семко

уже не забував. Навчився зосереджуватись не так на червоній шапці, як на внутрішньому ритмі, що починав тепло пульсувати у ньому. Семко поволі втрачав зір. Ще бачив здалека, але близькі предмети наче розпливались і світилися по краях білим. Коли він осліпне, казала Катя, втішаючи його, то може заробити більше. Тоді можна буде купити бандуру. У центрі коло пам'ятника сидить один такий, правда, вже дідо, з вусами і у вишитій сорочці. Дуже добре заробляє. Слепий зовсім. Хтось його приводив і лишав, а потім забирив.

Обійшовши чотири вагони, Катя з Семком сіли перепочити. Катя купила їм чаю в Марії, що носила в термосах каву і чай. Та не хотіла брати з них гроші, але Каті нічого не треба задарма. Давали їм небагато: хто 10 копійок, хто 25. У будній день Катя віддавала провідниці десятку, а в неділю — 15. У неділю можна було заробити до 50 гривень. Скоро почнеться коляда, то будуть більші заробітки. Аби хіба Семко не застудився.

— Може, канапку з'їси? — спитала Катя хлопця. Той дивився на синю від неба ріку. У його свідомості не існувало поняття майбутнього, тому він не думав про те, що колись не зможе побачити цієї ріки, що сніг і дощ пізнаватиме лише на дотик, як хліб і чай. Темрява захистить його від неприємних виразів людських облич і від вигляду смерті. Катя справді була мудрою жінкою. Вона знала, що кожен з них потребує.

Виміняла дрібні на дві п'ятки, щоб віддати провідниці.

- Я вам завтра яблук принесу, — пообіцяла Марія, підіймаючи своє важке набрякле тіло з лави. Зараз мала бути її зупинка. Вдома вона наповнить термоси чаєм і кавою, з'їсть вчорашнього борщу і піде до наступної електрички, залишивши в хаті сплячого кота, що, вигулявшись вночі, теж пообідав разом з нею. Чай у Марії добрий — з вишневих і малинових гілочок, а кава забілена молоком, яке приносить з села жінка два рази в тиждень по дві літри. Мусить їздити, бо пенсія мала. Двадцять п'ять років простояла за станком, акурат лишався рік до пенсії — завод закрили. Тепер з нього zostались голі стіни, та й ті на цеглу розбирають.

Марія ступила на перон. Вітер жбурнув їй в лице дрібні краплі, шарпнув до себе торбу з двома спорожнілими термосами. Що за погода — то сонце, то дощ. Добре, що не сніг. Вона не любила, коли сніг випадав зарано.

А з того боку, де сидів Семко, світило сонце і сяяла синя ріка. Він сидів у човні, спиною до течії, що було незручно. Семкова свідомість, збурена співом, ніяк не могла вгамуватись, а озирнутись і глянути, куди ж він пливе, хлопець не наважувався.

Катя не відчувала того збурення. Їй було неприємно від поглядів, які звертались на них, коли Семко брав перші акорди. Вона не любила, коли на неї дивились. І завжди переживала, щоб Семко чогось не втнув: не забув слова чи не зачепив когось з людей гітарою. Проте її тривога була на поверхні, тим часом, коли в момент виступу в Семковій свідомості й навіть тілі все переставлялось, підганялось, навіть кров текла по-іншому. Він не міг того пояснити, не міг підібрати слів, але якби хтось побув ним, хтось мудріший, то означив би Семків стан одним словом — НАСИЛЬСТВО. Це, певно, найгірше, коли ти змушений чинити насильство над собою, пливти супроти течії. Людей Семко не помічав, якщо ті його не штурхали чи не били. Біль нагадував про те, що люди все ще існують і їх треба боятись. Правда, болю тепер стало зовсім мало. Катя й інші не давали кривдити Семка. Однак сидіти проти течії для Семка було майже все одно, що відчувати біль.

Він навіть не помітив, коли все перемінилось. На одній зі станцій перший вагон став останнім і тепер метлявся з боку на бік, заважаючи Каті рахувати гроші. Вона зсипала в сумку решту, й притисла сумку до живота.

Ігорко. Вона подумала про нього не з тривогою — як він там, чи добре йому ведеться, чи зустріне вона його увечері на станції. Бо все може статись. Натомість намагалась пригадати його ласку, дотик, як несміло й обережно занурювався він її тіло, як потім клав голову їй на груди. Катя займалась цим з десяти років. Вночі у дівчачу спальню прокрадались старші хлопці, накривали чомусь лице подушкою, робили боляче і, скінчивши свою справу йшли. Катя знала, що треба терпіти. Всі дівчата терпіли, бо й директор інтернату робив те саме з деякими з них, вони вертались з його кабінету непевною ходою і

заплакані. Видно, він робив їм дуже боляче. Катю жодного разу директор не кликав. Була вона негарна — з лицем, вкритим ластовинням, з кривими короткими ногами.

Ігорка в тому інтернаті не було. Вони зійшлися з ним багато років по тому, коли збирали яблука в саду. Катя вперше знала, хто з нею, бо Ігорко не затуляв їй лице подушкою, та й подушки не було — м'яка висхла трава і замість потрісканої стелі — вечірнє небо з цяточками зірок.

Старший, усі так кликали його, бо він не тільки був старий з виду і з серця, а й господарем усього статку, вартівником, вирішив, що наразі досить. Освітлена сонцем просіка на мить привабила його погляд. Перше, що він запам'ятав у житті — він виходить надвір, бачить освітлене сонцем сусідське подвір'я й без вагання прямує туди, де сонце...

Та тепер сонце сховалось, просіка зникла, й так само згасло бажання Старшого поніжитись в теплому світлі. Він відніс нарубані дрова до шопи, в сухий кут, а решту склав у кошик.

« Тут має бути все як є, чуєш? — так йому сказали. — Чим гірше, тим дешевше. »

Це означало не заважати стихії і часу руйнувати дім: помалу, непомітно. Так, щоб будинок стояв на краю прірви, але не падав у неї.

«А потім я приїду. Буду привозити тобі зарплату. Маєш за три місяці. Мене може довго не бути. Маю тепер бізнес. »

Директор сів у новісіньку машину й поїхав. Тоді ще була дорога, тепер все позаростало ожиною. Директора Старший знав років десять, як він міг йому не вірити... Коли інтернат закрили, вони обидва залишились без роботи, але директор дав собі з тим раду, а для Старшого роботи не було, а якщо й була, то несправжня, де не платили зарплати, а тільки дурили людей. За рік перед тим вмерла йому жінка, Люся. Від раку. Ще як слабувала, попродали все: і дачну ділянку, і чеський сервіз. Телевізор продав Старший, аби поховати Люсю. А ще через півроку з'явився її син і сказав, аби він забирався, бо то не його квартира. То правда, Старший оженився з удовою, прийшов до неї з

гуртожитку. Десять років прожили вкупі, й добре прожили, хоч під кінець через хворобу Люся стала прикра. От Сіренький не прикрій, хоч по тілу пішли гулі й геть пожовтів на лиці. Це значить, скоро кінець. Лікар, може, поклав би Сіренького в лікарню, але Старший вже надивився в тій лікарні. Люди лежать в коридорі, нема місця, ліки купуй за свої гроші. І все своє треба мати: харчі, постіль, навіть ложку й миску.

Старший чувся винним, його охоплював розпач, бо мусив пройти ще раз довгу дорогу смертельної хвороби, відпровадити близьку людину до залізної брами й вернутись назад, коли брама зачиниться. Хоч би одним оком глянути, що там і як там.

Директор більше не приїжджав. Якби Старший був круком, що має найтонший нюх, він знайшов би тіло директора на другому кінці лісу, на глибині півтора метра, загорнуте в целофан. А так служба його тривала. Зовсім випадково три роки тому ноги занесли його подивитися, а раптом інтернат знову відкрили і всі туди вернулись, хто працював раніше, а його не могли знайти, бо він більше не жив там, де раніше. Хоча життя навчило його даремно не сподіватись: у світі все йде не до ліпшого, а до гіршого. Закортіло подивитись — от і приїхав. Замок зірваний, вікна майже всі побиті, а, забираючи залізну браму, розвалили сторожку, де він чергував. Лишилася одна стіна зі змитим дощами календарем.

Тут побували варвари. Вони зруйнували все, що не могли забрати з собою. Якщо в покинутому домі вітер розбиває хоча б одне вікно, воно стає входом для варварів. Спершу приходять хтось один, потім приводить з собою цілу зграю. Потім, напившись свого лихого зілля, варвари починають бачити духів померлих, а тут померло багацько, і всі вони лежать на краю міського цвинтаря під однаковими маленькими надгробками без імені. Утім, кажуть, що Бог знає всіх поіменно.

Іноді Старшого кликали фарбувати труну з простих ялицевих дощок, а потім фарбу перестали видавати, то він тільки допомагав заносити труну з тілом до фургону.

Знявши з себе, наче павутину, думки про смерть, Старший помив руки й пішов до Сіренького. Той сидів на краю ліжка, звисивши ноги в піжамних штанях.

- Старший, — спитав він, — а що буде потім з тими гулями?

- Щезнуть.

- То добре, — втішився Сіренький. — Я й думав, що то нарив. У мене був колись нарив на зубі, коли ми ще всі тут жили. Але ти певно не пам'ятаєш.

- Ходи снідати, — буркнув Старший. — Я на тебе чекав, не їв. Будеш вбиратися зараз?

- Потім.

- Ну, як хочеш, але бери куртку й коц, бо в коридорі зимно.

Трохи задалеко була кухня, то правда. Раніше вона взагалі розміщувалась в іншому корпусі, разом з їдальнею. На щастя, у спальному корпусі була кімнатка з плитою. Там персонал варив собі щось, аби не труїтись стравою для пацієнтів. Інтернат опалювався почасти дровами, почасти вугіллям, воду качали з криниці насосом (тепер доводиться набирати відром). Ніколи тут не жило більш ніж 20 пацієнтів, тобто доживало, бо то не можна було назвати життям.

На сніданок була гарбузова каша. Сіренький її любив. Старший найперше дбав про хлопця, аби його нагодувати. А на вечір зварить на всіх зупу з «Мівіною»: морква, мівіна, пару картоплин і заправка зі смаженої цибулі.

На плиті стояло горня з шипшиновим напаром, але Сіренькому більше смакував чай з прутиків малини. Під пильним наглядом Старшого хлопець з'їв три ложки каші. І то добре.

Був би в них город свій чи садок, але в такому темному лісі навіть чорнобривці не хотіли рости на клумбі. Ліс поглинав усе світло. Кажуть, що інтернат закрили через грибок, що міг завестися тут від вогкості. Хоча дехто шептався, що директор мав свої плани і спеціально не дав комісії на лапу. Не встигли звідти піти люди, як на даху почало рости деревце. Почався незворотний процес руйнації.

Але Старшого, і тих, хто почав мешкати з ним два роки тому, не надто бентежила ця перспектива, бо жоден з них звик до того, що не має жодної перспективи. Аби день перебути — і то вже щось. День за днем. Кожен день — як прихильний дар долі. А стане доля неприхильна — і на то знайдеться рада.

Сіренький проковтнув ще ложку каші й подивився винувато на Старшого.

- Молодець! — похвалив його, але цього разу хлопець не посміхнувся як завжди кволою посмішкою. На лобі виступили краплі поту й очі посоловіли.

- Зараз, зараз!

Старший запхав йому до уст дві пігулки, потім ще одну. Мав пройти нестерпно довгий час, перш ніж ліки подіють. Сіренький випростався. Намагався не дивитися на Старого, ніби це могло прискорити процес звільнення від болю. Старий відвернувся, взявся мити ложки й миски, а далі поставив баняк з водою на зупу. Чув у такі хвилини неприязнь до решти співмешканців, таких нетямущих і безпорадних, але потрібних. Сорок гривень, усього сорок гривень в бляшанці з-під кави. А як Сіренькому стане геть зле? Люсю пару разів відкачували — і жила далі. Мучилась, але жила. Другу операцію вже не робили — не було грошей, та й не допомогла би та операція. Лікар Опанас Іванович в останній місяць навіть грошей не хотів з них брати. Правда, ліки все одно треба було купувати.

Якби Сіренького довести до лікарні, на ліки потрохи назбиралося б. Старший би міг кожен день папір здавати, не сидів би тут як пень. В уяві постала заросла лісова дорога з ямами, і в серце прокралася зневіра. Жодна машина сюди не заїде, але якби зробити ноші, й віднести Сіренького на край лісу...

Старший розумів, що це можна зробити і варто зробити. Однак це все треба було робити раніше, ще влітку. Поїхати до Опанаса Івановича, просити. Але Старший мав такий страх перед тією лікарнею, звідки виходять з надією, а в картці написаний смертний вирок. Йому здавалось, що доки Сіренький тут, вирок не буде. Він сховає бідаку від смерті в лісі, як сховав би власну дитину,

хоч ніколи не мав дітей. Лікар закричить: чого так пізно! Лікарі завжди кажуть, що пізно.

Морква плавала в ледь теплій воді. Так варила зупу його жінка. Спершу морква мусить покипіти, а тоді вже можна додавати картоплю. Катя варила борщ, але кидала в нього все гамузом, і буряк вічно був недоварений і без кольору.

Надворі потемніло, як перед снігом. Коли випадає перший сніг, ніби камінь звалюється з плечей. Небо важке — от і тисне.

- Сірий, я тут дещо знайшов, — сказав Старший, а коли обернувся, то побачив, що хлопця нема.

У будні дні базар на околиці був зазвичай тихий. Пожвавлення наставало перед Миколаєм, Різдвом, Великоднем. Та ще, коли діти мали йти до школи. Зараз торгівля була прикра: мокро, зимно, вітряно. Прибиральникам таким як Н. натомість добре: зарплата йде не від виручки, а сміття менше. Деякі ятки відчинялись лише по суботах і неділях.

Однак Н. мусив добути день до шостої. Бути на виду. Розмахувати мітлою, проходячи ряд за рядом, відносити порожню тару. Два рази на тиждень мити коридор і сходи в будинку адміністрації.

Н. ніколи не думав, що міг би знайти іншу роботу, а з нею почати інше життя. Стати слюсарем, електриком, штукатуром. Так наче він належав до певної касти, з якої не мав права вийти. Насправді, він не хотів виходити. Батько помер рано, а мама могла навчити його лише того, що вміла сама: підмітати, мити, виносити чуже сміття. І безконечного терпіння. Він ніколи не замислювався, що було б, якби він зважився на переміни. Єдине, що він міг зробити, це кинути все і до нічого не пристати. Загубитись і зникнути.

Мітла шурхає, намагаючись не зустрітись з людськими ногами. Людям дуже неприємно, коли їх торкається мітла чи той, хто підмітає. Це їх ображає. Та все ж Н. іноді забуває про відразу, яку викликає своєю некваліфікованою нечистою роботою, й дивиться комусь в очі. Він відчуває в особі, що зустрічається з ним поглядом, розгубленість і паніку. Молодий чоловік з

мітлюю — це нонсенс. На вигляд начебто здоровий, наскільки може бути здоровою людиною, що виросла в темній міській квартирі на картоплі й макароні. Такому не пасує займати місце пенсіонерок, що не можуть прожити на саму пенсію. Все це викликає підозру, навіть неприязнь. Наче гвинтик вкрутили не на своє місце, і тепер машина може зламатись.

Та що він може з цим вдіяти? Тільки піти туди, де він нікому не заважатиме, де його розум, тіло і душа працюватимуть лише на нього. Але це не так просто. Тому він мете, зосереджуючись на тому, щоб уникнути найменшого дотику до світу людей. Н. знає, які люди можуть бути жорстокі.

Від якого дерева був цей корінь? Від сосни чи дуба, від живого чи мертвого дерева? Ігорка наздогнала кара за безжурність вранішнього існування. Разом з держаконником ризику відламався металевий загострений кінчик. Хрускіт пролунав на цілий Всесвіт. Бодьо саме кутив, відпочиваючи від чергового пеняка.

Що тепер буде?!

-Во-во, — сказав Бодьо. — Що я тобі казав!

Як же це так? У роті в Ігорка пересохло, в голові застукало. Мало того, що роботи він не зробить, а ще доведеться стрітись з господарем. Перед Ігорковими очима постає картина: господар, гнівно примруживши очі, підходить до нього і б'є по лиці. Кров тече з носа. Той, на кого ти працюєш, має владу над тобою. Він завжди сильніший. І той, хто тебе годує, теж має право бити по лиці, зробити з тобою все, що захоче.

Бідний Ігорко застряв навіки між цими двома володарями, як між двома стовпами чи двома велетами з розчепіреними руками, які нізащо не випустять його з кола існування, з глухого закутня, з безвиході. Він сідає на землю, затуляє обличчя руками й починає розгойдуватись. Бодьо хвилину тому зрозумів, що цей чоловік, з яким він працюватиме цілий день на одному підвір'ї, *не такий*. Що з ним треба говорити іншою мовою. Він відчуває, як його роками злагоджений механізм починає скрипіти, і зупиняється в грудях. Це — ангел порозуміння між ним Богданом та Ігорком.

Діти відбилися від рук. Вчитися не хочуть, вдома пащекують. Кажуть, їдь, тату до Росії, а ще ліпше в Іспанію на заробітки, бо нам встидно, що ти ходиш по людях рубати дрова. Ти мусиш за нас дбати, ти живеш задля нас. На якусь мить Бодьо теж опиняється між двома стовпами, як Ігорко, він загнаний в кут, де зимно, темно і страшно його серцю. Але він не той бідака, що боїться натиснути на ґудзик дзвінка. Зрештою, не знає нічого, крім того, що Ігорко найнявся копати яму під басейн, і потребує грошей, як кожен, хто не має у сховку про чорний день пару соток долярів.

- Курва! — каже Бодьо з серцем, заодно й підбадьорюючи себе. Бо хоч він і має власний інструмент, але якби зараз зламав сокиру, то було вже би нині по роботі. Пеньки порізані, але деревина тверда й дуже підступна. За таку роботу треба платити більше, але вже запізно торгуватись.

Їм не треба було виходити на кінцевій зупинці. Через кілька хвилин електричка вертала назад. Просто двері якийсь час були відчинені й з них тягнуло холодом. Семко задрімав. Збудження у ньому вляглося, каламутна вода знову стала прозорою. Хлопець згорнувся наче слимак і хаткою для цього слимака була лавка, стінка вагону й теплий Катин бік з кишенею, яку обтяжував їхній заробіток. Як поведе себе Семко, ніколи не можна вгадати. Усе залежало від того, ким він стане: деревом, що гойдається в ритмі мелодії, чи машинкою. З Семком-машинкою було легше. Машину можна передбачити. Якщо навіть у ній щось не так. Мало значення також те, що за люди зустрічались їм з Катею. Якимось дивом елементарні часточки їхнього буття бомбардували поверхню Семкової свідомості, залишаючи на ній ямки й діри. Начебто електричкою їздили ті самі люди, до праці, на навчання, на закупа. Багатьох Катя вже знала в обличчя. Ті дають грошей, оті раді б дати, але гроші заховані так, що важко дістати, ті прикидаються, ніби сплять, а он ті ніколи не дають нікому. Однак для Семка, чию душу ворохобили гітара і пісні, люди були щоразу інші. Та він би і Каті не впізнав у натовпі. Катя мусила перша його впізнати і взяти за руку, щоб не загубився. Тому й примушувала Семка взимку

носити червону вовняну шапку, а влітку червону бейсболку з логотипом Кока-Коли, бо траплялось, що потік людей, які виходили з вагона, міг їх розділити.

Зараз гітара стояла навпроти на лавці. Вагон знову став останнім. Коли потяг смикнувся і покотився по рейках, Катя позіхнула й щтовхнула Семка:

- Вставай, Семку. Підемо співати.

Семко безтямно витріщився на нутро обшарпаного вагону, наче сподівався побачити щось зовсім інше. Він мав бути не тут. А в зовсім іншому місці, де плакав Ігорко. Його ще й не били, а він уже плакав. Наперед. Ігорко плакав не від болю, а від страху.

- Хочу до Ігорка. Не буду співати.

- Ігорко на роботі, — просичала Катя. — Він гроші заробляє. І Семко мусить заробляти.

Вона мацає кишеньку. Аби ще раз стільки заробити. І вже лице її рум'яніє, очі блищать. Гарно пройтися по місту, купуючи то те, то се в чистеньких крамничках. Вона знає, що по чому, де трохи дешевше. Може, Ігоркові нині заплатять. Правда, вже буде пізно, як вони зустрінуться на платформі. Треба буде їхати додому. Старший казав ліки купити Сірому. І хліб треба. То найперше. А цукру ще до завтра має вистачити. Добре, якби Ігорка нагодували в господаря, бо Старший тільки зупу зварить. Але як багато зварить, то наїдяться усі.

Такі думки пролітають в Катиній голові, поки вона підводиться, бере за гриф гітару наче kota за хвіст, щоб роздражнити Семка. В очах його зникає блакить, якої Семко набрався, роздивляючись ріку і небо. Надворі знову сіро й непривітно. Семко голосно позіхає.

- Давай швидше, люди чекають! — каже Катя, а сама ще якийсь час залишається в полоні власних мрій, що прокинулись від тепла й тимчасового затишшя, і стали незвично сміливими. Вона уявляє себе за прилавком однієї з тих чистеньких крамничок: білий фартушок поверх тоненької кофти, на голові завивка, під рукою калькулятор і мобільний. Якби бабця жила, вона б вивчила її. Ні, бабця вивчила б її на кравчиню, щоб передати колись у спадок швейну машинку. І зараз Катя не ходила б по електричці з наставленою шапкою, а

шила б чи кроїла, і на підлозі б лежали клаптики матерії. Від пічки йде тепло, на стіні картина: замок, озеро і двоє білих лебедів плавають. Вона бачила таку картину на базарі.

Вагон здригнувся від Семкового голосу, хтось з пасажирів не втримався від посмішки після двох перших куплетів, які Семко співав так, ніби щойно навчився співати. Але так було завжди. У третьому вагоні Семко перестане крутити головою, мелодія підкорить його собі. У шостому вагоні треба буде знову перейти на два куплети. А у сьомому чи восьмому Семко скаже:

- Хочу додому!

Якби Катя вміла грати на гітарі та співати — о, вона б доспівала й до двадцятого вагону. Лиш би голосу вистачило. Але найбільше вагонів — десять, у п'ятницю, коли студенти вертаються з науки додому. Грають в карти чи вдають, ніби сплять. І не дають грошей Семкові. Правда, одного разу якийсь сивий пан з бородою дав аж дві гривні. Може, той пан був із самої заграниці навіть.

- Бачиш, Семку, — сказала тоді Катя. — Сподобався твій спів панові. А ти лінуєшся...

Семко ніби не чув. На мить притулив чоло до брудної стінки тамбуру, ніби хотів остудити, але зробив це так швидко, що вдарився. Мусила Катя купити йому морозиво за ті дві гривні.

Треба було взяти термос з чаєм, щоб Семко не захрип і не застудився. Катя вже шкодувала, що віддала термос Ігоркові. Хіба господар не дасть йому чаю? Бабця завжди гостила тих, хто різав дрова чи орав город. Ставила горілку й закуску, варила бульбу. Може, сама Катя добре не пам'ятала, чула від когось, на селі так є — то факт — треба нагодувати робітника.

- Семку, ще тут поспіваєм і все, — взяла вона хлопця за руку. Мав бути шостий вагон. Не сьомий, а шостий. Грошей має вистачити на ліки, і на продукти. А Семко вже хрипіти почав. Ігорко теж принесе грошей. Якщо не сьогодні, то завтра точно.

Даремно вона сказала, що то останній вагон. В таких випадках Семко не старався, спішив і смішив людей. Та хай би смішив, аби гроші давали.

- «Повіяв вітер степовий», — шепнула Катя. — Оцю співай.

Тут вона могла підспівати. Удвох краще виходило.

- Ігорко плаче, — так само тихо сказав Семко, і в Каті похололо всередині. Ігорко з Семком були рідні брати, хоч і не схожі. Ігорко — маленький, а Семко — високий. Певно, тати були різні, але мама одна. Все одно рідні.

- Бідний Ігорко, — сказала Катя.

Семко кивнув і почав співати «Повіяв вітер степовий».

-Еге, — та йому щось бракує, — нарешті второпав Бодьо і від того йому стало набагато ліпше. Був хтось слабший за нього.

Бодьо підійшов до Ігорка, що хитався взад-вперед, охопивши голову руками. Той зіщулився. Майстер до дров підняв рискаль.

- Моцний з тебе хлоп, — присвиснув він. — І держак зламав, і залізо. Держак фабричний, можна купити, а залізо обрізати британкою і нагострити. Чуєш мене?

Ігорко перестав розхитуватися, але сльози й далі текли йому поміж пальців. Бодьо похитав головою:

- Піду подивлюся в прибудові. Може, знайду інший рискаль.

Бодьо статечно рушив до сараю, куди Ігорко нізащо б не підійшов. На дверях висів замок.

- От скурвий син! — сплюнув майстер. — А як дощ почнеться, то що, нам мокнути до п'ятої години?

Небо охоче відгукнулося: до негостинного обійстя пливла важка хмара, аж синя від натуги. Якби поруч була Катя, вона б обійняла Ігорка й сказала:

-Нічо, нічо...

Що мало означати: я з тобою і разом ми дамо якимось раду. Але Катя зараз водила Семка по приміській електричці. Може, навіть в отому поїзді, який щойно прогуркотів за лісом. Не їхнім лісом. Їх ліс був далеко звідси. Тому Ігорко й не думав, що йому вдасться сховатись від карі господаря, що їздить на білій машині, і від карі небесної, що грозилася промочити їх з Бодьом до

нитки. Але рубач дров, що залишився сам на сам з кволим чоловічком та його бідю, не збирався здаватись. Може, в домі хтось є: жінка чи коханка господаря, або сторож, що відсипається після нічної варті. Він пішов просто до будинку й з-під сходів на нього вискочив здоровенний псюра, про якого Бодьо встиг уже забути. Ледве встиг відскочити. Шлях до парадного входу був відрізаний. Тоді Бодьо повернув назад і зайшов з тилу. Там були металеві двері. Він постукав раз, другий, третій, і переконавшись, що ніхто не відчинить, копнув їх ногою. Все ясно. Так ясно, що залишилися хіба два варіанти: відправити Ігоря додому або стати свідком у його справі. Мусив бути мудрим.

У них в селі є пару таких, як оцей Ігор, зроблених на п'яну голову. Пускати такого на заробітки самого не варто: може зле скінчитись. Кожен може познущатись. Гроші відібрати, не заплатити ні копійки, або побити. Не накопав бідака на новий рискаль — буде шкандаль, як приїде той пацюк на мерседесі.

Бодьо вернувся і заходився знову цюкати сокирою. Перед його очима пропливали картини покарання нещасного Ігорка. Е, вижене копняками під зад, та й усього. Будуть на другий раз знати родичі, як такого пускати на зарібки. Пес! Про пса він забув. У них був колись дурний Іван. Тихий-тихий, але якось дітиська збиткувались над ним, загнали в кут, то Іван кинувся на них і одному голову каменем розгаратав, аж у лікарні лежав.

Бодьова сокира зависла в повітрі й легенько опустилась на нерозрубаний пень. Мусив роззирнутися довкола. Паркан високий, але без колючого дроту. Може, й лишиться таким. Має пса за сигналізацію. А у вікнах вже поставив. О, драбина під гаражем. Забув сховати, скурвий син. Файно.

- (Та, прошу пана, зламав рискаль. Каже, піду додому по новий. Може, ще прийде...

- Ну звідки мені знати, де він живе! Перший раз виджу того фацета. Що я мав робити — не пустити, чи як?)

Бодьо підійшов до Ігорка. Той уже не плакав, а з цікавістю дивився на драбину, приставлену до мурованої огорожі.

- Гей, — сказав Бодьо. — А де ти живеш?

Ігорко подумав і відповів:

- У лісі.

Старший побачив маленьку зігнуту постать Сіренького, коли той минув уже їхню кімнату і наближався до вікна, затканого кавалками фанери й картону, між які пробивалося сяке-таке світло. Здавалось, що те вікно зараз забере з собою хлопця, як інших ковтають двері, й він щезне. Після нього залишиться купка книжок, підібраних на смітнику. Бо насправді Сіренький хотів лише однієї книжки — про Робінзона Крузо, якої в них не було. Але та книжка ніяк не траплялася Старшому. На смітник її не викинув ніхто, а книгарні в місті більше не було. Замість книгарні був тепер магазин побутової техніки, яка не могла нікого з них зацікавити, бо не мали електрики. Коли Старший жив з Люсею, о, тоді в них був і телевізор, і холодильник, і навіть пральна машина. Книжок вони не читали, але виписували газету з програмою. Хоч раніше Старший читав, до бібліотеки був записаний, а як женився, то якимось чином читання завмерло.

Ніхто з тих, хто тут мешкав, не здогадувався, що цей розхитаний вмираючий дім можна порівняти з островом, на який їх принесли хвилі житейського океану, і тепер вони черпали засоби для існування з дна цього океану. Сіренький брів до тьмяного світла, тягнучи ліву ногу, наче підбитий пташок, і сірий коць тягнувся за ним. Ліс був пересичений вологою, яка скрапувала з гілок ялиць — і це все, що міг побачити за вікном хлопець. Якби він міг забрати з собою, думав Старший, свою одягу, книжки, запах, горня з відбитою ручкою — хай би йшов. Хай би пішов так, як відходили підопічні інтернату, за якими ніхто не журився, бо як можна оплакувати тих, хто насправді не жив ніколи, а існував кожен у своїй шкаралупі. Хай би тоді йшов Сіренький.

Але він піде так, як пішла Люся, як йдуть ті, до кого звикли, кого люблять, і Старший знав, яка то мука. Він і найчастіше лишався з Сіреньким. Бо міг оборонити дім від непроханих волоцюг. Знав, що оборонить і знайде для цього сили.

Старший мовчки відвів хлопця на кухню, обтулив коцом і підкинув дров. Поставив перед хлопцем на столі картонну коробку, яку знайшов на стриху, облутану павутинням і припалу порохом. Знайшов її ще тиждень тому, але чекав моменту, такого як зараз, коли ні він, ні Сіренький не зможуть більше витримувати тиші й натиску пересиченого туманом і запахом тліну лісу.

- Що це? — спитав Сіренький.
- Іграшки на ялинку. Забули забрати. Тепер ми собі поставимо ялинку й купимо мандаринів.
- Що, вже Новий рік?
- Ще ні, але вже скоро.
- А чому ялинки не ставили минулого року?
- Іграшок не було, — відказав Старший, намагаючись пригадати, що тоді було. Ага, Семко пропав. Два дні шукали його, а Сіренький тоді з застудою сидів сам. Вони ще не знали, що він має рак. Дуже спереживався хлопець, бо виявилось, що не може бути сам-один. Ще гірше розболівся.

Сіренький відгорнув пожовклу газету і на лице його впав відсвіт дитячого раю.

- Коли я був малий, — замріяно мовив Старший, — то перед Новим роком ми з мамою знімали з шафи коробку з іграшками й витирали від пороху. Завжди знаходили одну чи дві розбитими. Але ми клали вату між віконними рамами і посипали зверху битим склом. Гарно було.
- Ті самі іграшки, — прошепотів Сіренький.
- Не ті самі, — не зрозумів його Старший. — Я вже старий, не могли вони зберегтися. Навіть того общежитія, де ми мали кімнату, немає. Як мене забрали до армії, мама вийшла заміж і поїхала в Тюмень. Я пішов на стройку, то й мав общежитіє. Може, й квартиру дали б, але я скалічився, мусив піти.
- А тоді ти женився.
- О, ми вже обоє немолоді були, коли розписалися з Люською.
- Люся не могла тебе прописати, бо там син з невісткою були прописані, і вони тебе вигнали, коли Люся померла.

- Так, Сіренький, так життя й пройшло. Але нічо, нічо...Давай повитираємо іграшки, аби блищали як новенькі.

- А мама твоя живе?

- Та ні, давно вмерла. Я навіть на похороні не був, бо на дорогу гроші великі треба. Люська службу Божу в церкві найняла. Мама кликала мене до себе, обіцяла роботу на буровій. Сама вийшла за вдівця з трьома дітьми. Не хотілось мені в чужу сім'ю лізти. Але поки був молодий, треба було б спробувати...

- Тоді б я тебе не знайшов! — злякався Сіренький. — Ми б прийшли, а тебе нема.

- Ага. Всяке могло бути. І з тобою, і зі мною.

Старший уявляє собі варіанти життя, вибираючи найкращі. Ось він вдома в чистенькій квартирці. Люся ліпить вареники. Він відробив добу, але не лягає спати. Пообідає, тоді й відпочине. Або так. Він заробив добру пенсію на стройці, отримав квартиру від держави. Жонатий, вже й онуків має...

- Ну, давай, Сірий, витирай порошок, а мені треба зупу доварити!

Хлопець виймає навпомацки першу кульку. Вона блакитна, трохи вигоріла, і на ній нема нитки, щоб вішати. Він перекочує її з долоні на долоню й зауважує, що металеве вушко заржавіло. І хоч від часу й вогкості барва поблідла, але так вона більше нагадує небо влітку. Сіренький добре пам'ятає іграшки, що висіли на інтернатській ялинці. У коробці мають бути хатка, хлопчик на санчатах, снігур, огірок...Ні, огірок розбив Кирило, коли хотів вкусити.

Хлопець покійно витирає іграшки паперовою серветкою, і в ньому нічого не озивається: ні радість, ні смуток, як він не хотів би цього. Він не бачить себе коло майбутньої ялинки, не хоче бачити. А в темній комірці, на старому матраці, де так тихо й спокійно, як на безлюдному острові. Купа іграшок росте на столі, уже й загубилася та перша, без нитки, кольору літнього неба.

- Диви, як мандарин! –звертає увагу Старший.

Сіренький тримає на долоні оранжеву кулю і вона йому нагадує сонце.

- Аж хочеться з'їсти, правда?

- Ага, — киває Сіренький. Він давно уже погоджується з тим, що йому кажуть, перебуваючи в якомусь іншому світі, де понад усе цінують мовчання. Рот його наповнюється болем, хрускотом скла, коли він думає про Кирила. Скло однакове на смак, хоч може бути різного кольору й різних форм. Він обережно кладе кульку поверх піраміди. Вона наче сонце, що заходить. Тут, в лісі, його не видно, а видно з кручі безлюдного острова.

Коли іграшки знову потраплять до коробки, ця опиниться на самому споді.

Чому я це зробив? — дивується Богдан, відносячи драбину під гараж. Він наче виходить з туману, хоч уже й полудень, але туман майже такий самий густий, як зранку. Ну взяв і поміг чужому чоловіку. Може б нічого й не було. Може, господар і не бив би Ігоря, а просто вигнав. Чому йому взагалі таке спало на думку, що господар почне розпускати руки, а він, Бодьо, стоятиме й не знатиме, де подітись зі встиду? Правильно, він тут ні при чому. Порубав дрова, взяв гроші й, будь здоров, я нічого не видів. А що, як той дурнуватий вернеться та й розкаже, що не хотів йти, то Бодьо таке придумав, приніс драбину й підставив.

Нє, Ігор не прийде, бо дуже перестрашений. Хіба що з новим рискалем. Зразу видно, що дрантя, а не рискаль. 17 гривень в магазині коштував торік. Тепер 25. Та проти коріння ніякий рискаль не встоїть. Треба було сокирою порубати. Підважити й порубати. Скільки ж то дерев треба було вирізати, аби таку кам'яницю вимурувати? А будувати є де. Он під лісом ціле поле пустує. Були б гроші на хату, то все одно де будувати.

Бодьо дивиться на вікна і вікна дивляться на нього. Там мусить хтось бути. Господар не міг їх залишити самих. Дурний ти, Бодю, ох і дурний! Дрова порубаєш, але чи заплатять за роботу — не знати. Чорт з ним, але жінка... Грозиться, що в Італію поїде, курва, бо встидно перед дітьми. Але він їй сказав як відрізає:

- Поїдеш — подам на розвід.

Отак-о. Наразі сидить тихо.

І Бодьо знову трощить пеньки, а Ігорко тим часом віддаляється від своєї нещасливої роботи.

- Нічо, — бурмоче Ігорко, — нічо! Треба мати свій ризикаль. Свій!

Совість його не мучить, бо звідки в Ігорка совість, коли він як дитина. Гроші він заробить завтра. Катя знає, де є робота. А ті дві гривні він не стратить, бо має їсти з собою і чай в термосі. Треба з'їсти, бо Катя буде сваритись.

Ігорко роззирнувся довкола, не стишуючи ходи, де б йому впоратись зі своїм обідом. Вздовж вулиці тягнулись недобудовані дачі, наступали на ліс, а ліс відступав до залізничної колії, лишаячи по собі ями, з яких визирала біла крейдяна мука, останки давнього моря, острівці поскручуваного мертвого листя, викорчувані пеньки. Потім проїде бульдозер, зробить тут пустелю, і в ній наче гриби повиростають котеджі з глухими парканами і залізними брамами. Боді й ігорки матимуть заробіток, риючи канали, рубаючи дрова, скопуючи грядки. Але цей Ігорко вже сюди не прийде. На мить він забув про збитки, які завдав господареві, й з цікавістю роздивлявся невикінчені споруди на різних стадіях будівництва, і раптом завмер, побачивши на даху маленьку сосонку, обвішану блискучими гірляндами й червоними стрічками, знак того, що будинок сягнув уже своєї найвищої точки і далі вже не виросте. Ігорко подумав, що настає Новий рік і треба пильнувати, щоб Семко не розбив якусь іграшку, бо за це Семка лишать без обіду. Почуття тривоги знову заволоділо ним, й Ігорко захопив канапку з маргарином і ковбасою. Крихти хліба сипались йому на куртку, а звідки в болото. Потім він випив ледь теплий чай з термоса, не зводячи очей з деревця, що яскраво виблискувало на тлі сизої хмари. Закінчивши їсти, Ігорко задоволено всміхнувся. Він виконав Катин наказ. Тепер можна йти на станцію. Там є годинник. Він сяде на лавку й буде чекати до шостої години. А тоді сяде у перший вагон, де на нього чекатимуть Катя з Семком.

Ігорко озирався на дерево на даху, яке було видно аж до повороту, а потім воно ще на якийсь час затрималося в його пам'яті, бо дуже вже його здивувало.

Трапилося так, що й Н. згадав про ялинку. В одній із будок раптом сяйнув жмуток гірлянд із фольги, причеплений скраю до дашка. Н. перехопило подих і потемніло в очах. Він хотів було повернути назад, але подумав, що годі. З кожним днем на лотках ставатиме делалі більше гірлянд, масок, скляних іграшок і штучних ялинок. Він мусить це прийняти, як щось неминуче.

Катя посадила коло себе Семка, який все ще відходив після збурення музикою. Кінчик носа в нього посинів.

- Зараз я порахую гроші, Семку, й підемо пити чай. Я скоро.

Вона висипала монети на коліна. Білі рахувати не буде. П'ять гривень вона була винна ще за вчорашній день пані Марії, аж тепер згадала. Вчора заробіток був геть малий, і вона позичила в пані Марії, щоб віддати провідниці. Катя відрахувала окремо 5 гривень й поклала до внутрішньої кишені куртки. Завтра віддасть, бо пані Марія вже перебралась до іншої електрички. За п'ять гривень можна було купити великий білий хліб, або два плавлені сирки, або кілограм яблук. Але яблука в них були свої. Старший виміняв колись за старий бідон аж півмішка. Коли їдеш електричкою, то бачиш в полі яблуні, шипшину, калину, але що з того. Не вийдеш з поїзда, аби нарвати.

На базарі пучок калини продавали за 5 гривень. (Від тиску, жіночко, від кашлю. І на серце помічне. Поставте в холодильник — до весни простоїть.) Катя кивала й підтакувала. Холодильника в них не було, і електрики також, але ніхто про це не знає.

Найбільше було монет по 25 копійок і зовсім мало по 50. П'ятдесят копійок — то вже гроші, хоча Катя не могла згадати, що можна купити за 50 копійок. Але рахувати легше. Десять монет і вже маєш п'ять гривень.

Семко заворушився. Тепер його свідомість пливла в нормальному напрямку: зігрітись, перекусити, вернутись додому.

Небо помутніло. Сонце навряд чи ще сьогодні визирне, хіба при заході станеться сплеск червоної, зеленої і синьої барви на обрії, посіченому панельними будинками, від одного погляду на які робиться незатишно.

Сіренький дрімав, притулившись до теплої стіни. Не хотілось його тривожити і Старший схилився над газетою « Рекламні оголошення», яку вчора хтось дав Каті. Пластикові вікна, двері. Куплю, продам. Цілителька Оляна. Він ніби повертався у той тихий працьовитий світ, якого вже давно не існувало. Світ наповнений сенсом, монотонний і безпечний. Світ, де треба купувати овочі на зиму й м'ясо на свята, де купівля пальта чи чобіт справжня подія, де премія викликає ейфорію, і де щомісяця 10 чи 20 рублів осідають на ощадкнижці. Світ цей помер ще до того, як Старший втратив усе, що мав. Тепер його світ — бачки для сміття, пункти металобрухту й макулатури. І нема жалю за тим, що не вернеться. Усе як відрізало, коли Старший вернувся з нічної зміни в котельній і побачив у квартирі броньовані двері, до яких не підійшли його ключі. Він чекав цього й не зробив нічого. Спускаючись сходами, найбільше боявся зустрітись з сусідами. Усе, що він відчував, це сором. Ні крихти гніву, бо це ж таки Люсіна квартира, а не його. А що Люся не написала заповіт, то тому, що їй таке навіть не спало на думку. Вона до останнього не змирилась зі смертю, тому й вмирала так тяжко. Її життя скінчилось з останнім подихом.

А Сіренький уже себе поховав, і вже трава виросла на його могилі. Сам позачиняв усі вікна й двері, завісив чорною плахтою дзеркало, і дозволив, щоб його засипали землею. Чому так, Старший не розумів. Чому молоді не бояться смерті, а старі щосили чіпляються за життя, хоча мало би вистачити їм тієї муки.

То було восени. Він викинув ключі в бак для сміття, навіть не замислюючись над цим, шкіра на лиці ніби взялась гіпсом, так затерпла. Побачив Васильовича з десятої квартири, махнув рукою: не питай нічого, не говори зі мною. І пішов, знаючи, що ніколи сюди не повернеться.

Вранішній парк світився теплим золотом. Старший ліг на лаву, схрестив руки на грудях і став чекати на смерть. Мусив спершу померти, щоб почати нове життя. Тільки щоб ніхто не втручався у цей важливий ритуал. І сталося так, що він плавав у тій золотистій порожнечі рівно стільки, скільки було йому потрібно. Хтось в небесах синіх і золотих зупинив кришталевий годинник.

Потім на дерево сіла згряя голубів і листя почало падати від помахів їхніх крил. Старший розплющив очі й дивився, як листя літає довкола голубів. Годинник знову пішов.

Добре, що місто велике, добре, що світ великий — ось що зрозумів Старший у цю мить і це принесло йому полегкість. Та ще більшим відкриттям для нього стало те, що не можна втручатись у плін речей, не можна нічого змінювати, бо ж люди знають лише людські закони, а не закони Всесвіту. Це розуміння не знадобилося в його минулому житті, але зараз без нього він просто б захлинувся у морі бруду, болю й крові людського існування, чи просто впав би як відірваний листок на землю. І тепер, позираючи то на Сіренького, який скоро помре не лише для себе, а й для тих, хто поруч, то на газету, яка пропонувала йому те, чого він більше не потребував, Старший просто торкався минулого і майбутнього, і вони у відповідь також торкались його. Їхній доторк був урочистий і делікатний, не викликав ні відрази, ні жалю, ні страху, бо ТАМ, в небесах синіх і золотих, їм усім буде полегша. І Люсі, й тим нещасним калікам, які квапились піти колись з цього безрадісного дому, звідки була одна дорога на цвинтар. Ніж так жити, ліпше померти, або взагалі не приходити на світ — думав кожен, хто тут працював, від директора до сторожа. Але це вони так думали, а підопічні, як їх називали, думали зовсім інше. Вони хотіли жити і вміли жити там, де не могла вижити звичайна людина.

Нічо, думав Старший, нічо, Сіренький...Я поїду до міста і зароблю грошей. Привезу щось таке, що тебе втішить і продовжить тобі життя. Ніщо так не зміцнює, як радість. Ялинка — це не те, що тобі потрібно. Ти вже задорослий до ялинки. Ти старший навіть за мене.

Старший підвівся й пішов розпалювати в кімнаті, де вони спали утрюх — Семко, Сіренький і Старший. І в тій, де спали Катя й Ігорко. Печі були не кахляні, тому й вціліли, навіть дверці лишились. Якби не Старший, то дім би розграбували до решти.

Вогонь ніколи не розгорявся за першим разом, а тут раптом розгорівся в обох пічках. Старший навчився у лісі багато чого, однак дерево було протрухле, швидко горіло й давало мало тепла. Взимку доводилося додавати

вугілля, хоч його залишилось небагато. Та нічого, нагріємо. Буде тепло тобі, Сіренький.

Цього разу Сіренький пригрівся у кухні, не пішов лягати вдень. Старший накрити йому коліна ще одним коцом. Поки розгорялося, переніс постіль ближче до печі, щоб просушилася. Під подушкою в Сіренького лежав жовтий ведмедик. Колись Старший купив того ведмедика в пиячки, худі аж синьої. Може, вона їсти хотіла. Пожалів. Дав дві гривні. Знав, що ніхто крім нього не купить у неї такого облізлого, залапаного дитячими руками ведмедика. Він подумав, що іграшку пиячка знайшла десь на лавці в парку, схожій на ту, де він колись помер, і ожив від того, що жовте листя літало разом з голубами.

Коли Старший за третім разом заносив дрова, йому спало на думку, а раптом Сіренький помер уві сні. Він змусив себе віднести дрова, накласти в піч, і тоді вже пішов на кухню. Там було майже темно і піч вистигла. Старший спинився за крок від хлопця. Серце йому калатало, і він не наважився озватись до купи шмаття, під яким ховалось мізерне тіло. Він зрозумів, що коли б це не сталось, він ніколи не буде готовий його прийняти.

- Холодно! — озвався кволий голос.

Аж тоді Старший отямився і побачив, що з незачинених дверей тягне усім холодом чужого світу.

Катя втомилась. Утома падала на неї завжди зненацька. Губи перестали ворухтись. Вона вже не пам'ятала, скільки в них грошей. Поруч неї скулився змерзлий Семко, притискаючи до себе мішок з гітарою. Він знав, що не можна заважати Каті рахувати гроші. Якщо Катя нарахує багато грошей, то вони куплять бандуру.

Хтозна скільки б Катя ще отак сиділа з монетами в подолі, якби раптом не глянула на станційний годинник. Ігорко скоро вернеться з роботи, а вони ще нічого не купили. Але повіки в неї обважніли. Ще хвильку...

...Літо, тепло. Вони всі утрюх сидять на лавочці в парку, їдять морозиво й дивляться, як діти катаються на каруселі. Семко з Ігорком у білих футболках, Катя у синій в білі пасочки сукні, на ногах босоніжки. Чи це вже було, чи ще

буде — у неї плутається в голові. Катя зітхає: міне осінь, міне зима, весна, і настане літо.

- Ходім, Семку! — і вони йдуть до водія маршрутки міняти дрібні гроші на паперові. 20 гривень, і ще купа по 10 копійок.

Відразу по тому прямують до аптеки брудною привокзальною вулицею. Заліплене хмарами небо поступово гасне. 10 таблеток — 9 гривень. І треба хліба.

У магазині обоє застигають перед блискучими упаковками. Катя розуміє, що не можна довго затримуватись, бо знову дурно викине гроші, й Старший хіба докірливо хитатиме головою. Але тут так тепло й гарно пахне, і ніхто їх не проганяє. Тут панує рівновага. Інші люди дивляться на таких, як Катя з Семком, як і повинні дивитись — згори вниз. А натомість Катя й Семко знають, що їм не дорівнятися до цих людей. І через те ніхто нікому нічого не винен.

— На базарі дешевше, — каже тихо, але не так, як би їй хотілося, Катя. Дівчина-продавець не навчена огризатись і байдуже відвертається.

І тут у Каті виривається:

— Дайте нам два сирки в шоколаді за гривню двадцять! Полуничні.

Вона дає десятку і 4 монети по десять копійок. Два сорок. Один сирок Сіренькому, а другим вони поділяться усі, хоча Старший, напевно, відмовиться.

У хлібному Катя бере два батони, вони дешевші за хліб. А тоді йдуть на базар, що вже скоро буде закриватися. Біля базару жіночки похапцем розпродують городину й молоко.

- Беріть, пані, яблучка! Беріть сир, дуже добрий!

Але Катя купує буряк, дрібний і дешевий за непораховані копійки. І чвертку олії на розлив. Усе. Те, що лишилося, вона віддасть Старшому. Той порахує й відкладе в бляшанку з-під кави. А як Ігорку нині заплатять, то можна би завтра побути вдома. Ні, треба буде щось купити. Піти на станцію. Там є магазини...

- Хочу бандуру! — каже Семко.

Катя замислюється. Трохи далеко до того магазину. Називається він «Мелодія». Але коло нього є взуттєвий магазин. Хочеться глянути на зимові чоботи. Звісно, вона собі купить в секунді, але добре подивитись, яка тепер мода. Буде про що Ігорку розповісти поки не заснуть.

- Тільки скоро, Семку!

Як пропустять ту електричку, то за півгодини буде інша. А Ігорку почекає.

Катя сама несе торбину з харчами. Тримає Семка за холодну руку. Чаю не випили, зате дві гривні зекономили. Вона відщипує від батона для себе й Семка. Вже майже стемніло, засвічуються вітрини.

Н. турбує, що він не зможе відшукати в темному лісі своєї ями. Поки допоміг вантажити сміття, вже геть стемніло. Машина пізно приїхала. День не залишив у ньому сліду, тільки сон з літнім лагідним небом й білою дорогою, що веде у нескінченність. Він би міг йти нею рік, десять, тисячу, і йому не набридло б. Бо все, що потребував нині, це ізоляції від образів цього світу, від дотиків і запахів. Може б час від часу позирав униз, як ото визирають з літака і врешті наздогнав би трьох мандрівників зі сходу. Уві сні вони йшли на захід, так йому здавалось. Якби він навіть йшов на схід, то міг би їх зустріти. Ні, вони не могли йти по колу. Не велика штука ходити по колу. Просто в якийсь момент поняття сходу, заходу, півдня й півночі зникли б разом із землею. Але тоді зникла б і блакить. Воно мусить бути оте блакитне світіння, а не якась чорна прірва з підвішеними в ній зірками, що рухаються, підкоряючись тільки їм відомим законам. Зірки тільки б відволікали його від білої дороги. Знизу вона здавалась ніби припорошеною снігом — рівчак, що залишили м'які шини велосипеда. Та навряд чи там відчуватимеш холод, тепло, втому, голод чи спрагу.

Коли він йшов від базару, під ногами було вже інше сміття — денне. Шкурки від бананів, пакетики від чіпсів, недогризки яблук. Таку вулицю треба прибирати кілька разів на день, і він поспівчував тому чоловікові чи тій жінці, що відповідає за цю територію. Пізніше, коли базарну браму зачинять, вулиця

стане тупиком. Знову зашурхотить мітла і сміття, зсипане в чорний пластиковий мішок, чекатиме на вечірній сміттєвоз.

-Мені треба в туалет, — каже Сіренький, насилу відвертаючи погляд від вогню, що надто швидко пожирає трухляві цурпалки. Він плутаючись у коці, врешті той падає на підлогу, йде.

- Відро за дверима. Там ще видно. Чи дати тобі ліхтарик?

Сіренький шкандибає як старий дідो. Хоч би Катя не забула про таблетки. Та ні, голова в неї добре варить, дивно, як вона опинилась в притулку для убогих. Мало щось бути. Та то не його діло. Добре, що у них є Катя. Може, їсти не дуже вміє варити, і голку боїться до рук взяти, але випере, купить усе, що треба. І хлопці її слухаються.

Як помре Сіренький, стане легше. Але то легше на руки, — поправляє себе Старший, — а не на серце. Ще довго Сіренький ввижатиметься то на ліжку, то в кутку коло печі, то в коридорі.

Дверці пічки відчинені, щоб тепло йшло на хату й було видніше. Старший засовує поліно в глибину, щоб не курилось, коли займеться, і обпікає руку.

Сіренький, тримаючись за стіну, бреде в майже повній темряві до слабого світла затуленого шматками фанери вікна, потім звертає наліво, намагаючись подолати цей відтинок шляху швидше, бо вже біль накидається на нього знову, кусає як пес. Хлопець задихається від застоюного запаху цвілі й хлорки, прочиняє двері до туалету, де залишився потрісканий унітаз, сідає на нього, притуляється спиною до холодної стіни. Добре, що штани в нього на гумці. Зціплює зуби, щоб не стогнати, хоч Старший і так не почує. Останнім часом, він ходить за Сірим назирці, бо той пару разів уже впав. Хлопець тоненько скрикує від пронизливого болю. Старший каже, то він забагато п'є таблеток, але він то і сам знає. Нутро в нього — суцільна рана.

Тепер він трохи перепочине й піде.

Старший з Сіреньким самі пришивали гудзики чи латали собі шкарпетки. Катя не брала навіть голки до рук, чи, може, то голка боялась

випасти з її коротких негнучких пальців. Ця жіноча робота була не її. Хоча Катина бабця була кравчиною і шила на машинці. На ось такій, як на вітрині. За машинкою сидів старший чоловік в окулярах і крутив ручку. Не живий, а лялька. Під ногами у нього лежали різнокольорові клаптики тканини. Катя малою викладала з них цілі картини, припасовуючи один до одного. Вона так хотіла, щоб бабця зшила усе це до купи, перетворила на щось цілісне й непорушне. Як килим чи ковдра. Машинка туркотіла їй над вухом, клацали ножиці, а Катя сиділа на підлозі й дивилась угору. Тепер вона була на рівних з чоловіком-кравцем, їх розділяло тільки скло вітрини. Катя не помічала перехожих, яким доводилось її оминати, забула про Семка і свого Ігорка. Її душа і тіло належали зараз механічному кравцю, що на очах в неї зшивав її життя в суцільний килим з червоними, чорними, коричневими й квітчастими латками.

...Ось її веде сусідка по білій засніженій дорозі за чорною труною на вантажівці, а потім забирає до себе додому. Катя прокидається вночі, хоче вийти, побігти додому, але не може відчинити важкий засув. Кожна подія пришита одна до одної міцно: інтернат, тонкі ковдри, запах хлорки в туалеті, вічний голод. Світ уже покроєний і зшитий без неї. Бабину машинку забрала сусідка, заховала в коморі. А ще бабині перини, подушку й ходики зі стіни. Величезна рука крутить ручку, щоб пришити Катю до твердого й холодного матраца, що тхне сечею, тисячі голок впиваються в тіло, накриваючи її синім коцом...

А Семко стоїть перед іншою вітриною й не зводить очей з бандури, яка стоїть на застеленому зеленим сукном підвищенні, наче на траві.

- Дивись, — каже він до гітари, виймаючи її з мішка, — скільки в ній струн і яка вона широка. З нею не підеш по електричці, бо ще когось зачепиш і поб'ють. З нею треба сидіти на стільчику, обійняти, поставити на коліно. І обов'язково треба мати вишиту сорочку і високу шапку, а взимку ще й кожух. Мені Катя з Ігорком куплять. Зароблять грошей і куплять. А Старший збирає грошей на доктора для Сіренького, він не дасть грошей. Доктор робить

боляче. Семкові не треба доктора. Семко — здоровий. Семко хоче пити. А потім їсти.

Семко притуляє гриф до скла, щоб гітара добре роздивилася.

- Дринь! — каже найгрубша струна, від звуку якої у Семка завжди лоскоче у животі.

- Скоро будемо колядувати. Нова радість стала, яка не бувала! Не бійся, я тебе не лишу. Один день буду грати на бандурі, а другий — на гітарі.

Знову ховає гітару в мішок, бо змерзла.

- І мені зимно, — зітхає Семко. — А бандурі тепло.

Ще би їй не було тепло в магазині, за склом.

- Нічо, — шепоче він, як Катя, — нічо.

З носа тече. Семко знімає з голови червону шапочку, витирає нею носа. Наговорився.

Йому легше говорити з гітарою і бандурою, ніж з Катею чи Ігорком. Він не має з ними про що говорити, бо вони ніби квапляться сказати за нього самі, заповнити час між словами, які Семко вимовляє по одному. Говорити — то зовсім інше, ніж співати. Коли співаєш, слова ніби тримаються за руки, щоб не загубитись.

Семко натягає шапку й помічає на склі тінь. Можна поговорити зі своєю тінню, поки Катя не прийде. А Катя вже потрапила в коліщатко, яке крутить рука механічного кравця, знову ставши маленькою дівчинкою. Колесо хурчить, нога тисне на педаль Зінгера. Катя не зрушить з місця, доки працюватиме машина. Але то недовго триватиме. Продавець тканин витягне шнур з розетки, опустить жалюзі на вітрині й сіра металева плахта без жодного шва сховає шовки, ситець і вовну від захланного ока ночі.

Ігорко сидів на лавці під стіною станції, чекав на потяг з Катею і Семком. Думки про зламаній рискаль ще тривожили його, але зрідка. Засвітилися ліхтарі на платформі, хоч було ще видно. Іноді Ігорко обертався назад, зазираючи у вікно залу очікування — в інше життя, де люди розглядали куплений товар, читали газети або просто дрімали. Але Ігорко не хотів туди

йти, бо міг би пропустити електричку, якщо засне. Таке вже раз було. Ігорко заснув і його розбудив пізно ввечері черговий по станції. А тим часом Катя зі Старшим шукали його. В залі тепло, він точно там засне.

По колії ходили горобці, видзьобуючи між шпалами лушпиння від насіння, а потім, наче по команді, спурхнули і полетіли до станційного складу, довжелезної будівлі без вікон. Ігорко спершу подумав, що горобці відчули наближення потягу, але насправді для них настав час повертатися у свої гніздечка.

Без горобців стало нудно і ще холодніше. Денне світло гасло, ліхтарі розгорялися. Повз Ігорка прошкандибав, низько опустивши голову, жовтий пес. Ігорко провів його напруженим поглядом, потім зіщулювся, захвав руки в кишені й закрив підборіддя шарфом. Вдома він розповість про дерево на даху. Може, воно для птахів, щоб прилітали й співали.

У них вдома нема горобців. Старший каже це тому, що горобці люблять, аби під дахом було тепло, та й їхній дім покинутий. Ні горобці, ні голуби не живуть в покинутих будинках.

Ігорко завовтузився на твердому сидінні. Тепер вони живуть в тому домі, і під дахом тепло від комина. Може, горобці повернуться. Але не це турбувало Ігорка. Він боявся, що коли не буде слухатися Старшого, той його прожене. І Семка також, бо Семко його брат. Лишить у себе Сіренького, бо той хворий. І Катю, бо вона вмє все робити. Старший не з інтернату, він не такий як вони. То його робота — пильнувати дім. А Ігорко не має роботи. Він зламав чужий рискаль і тепер не має роботи. А скоро зима, не можна буде копати замерзлу землю.

Ігорко став розгойдуватися, щоб заспокоїтись.

- Не плач, Ігорку, — сказав Семко до відображення у вітрині. — Ми попливемо по ріці, на човні. Далеко-далеко.

Була пора, коли Старший востаннє виходив надвір, прислухаючись до голосів електричок, що їхали зі сходу на захід, і з заходу на схід, виглядав, чи не вертаються Катя, Семко й Ігорко. Більше нікого він не хотів бачити на

зарослій лісовій дорозі. Колись бачив у надвечірньому тумані самотнього чоловіка. Той пройшов повз будинок і навіть не подивився на нього. Одного разу двоє підлітків проїхали на роверах.

Влітку не треба було палити в кімнатах і Старший пересиджував на ганку. А Сіренький приєднувався до нього і вони собі балакали про всяке. Гарно було. А наприкінці літа Сіренькому стало зовсім зле.

Старший прислухався. Скільки часу минуло, відколи хлопець пішов? Напевно, ліг у себе в кімнаті. Там тепленько, тільки постіль не постелена. Але у спальні не було Сіренького. По кутах стояли тіні як чотири ангели смерті, готові зімкнутися над ліжком хворого. Однак ліжко було прожне. Часом черед ночі Старший прокидався від тиші, й ніколи від звуку. Віддавна тиша не належала до його приятелів.

Нічого, подумав він, знайдеться. Про всяк випадок освітив ліхтариком кімнату, навіть зазирнув під ліжко. Нема Сіренького. Знав, що колись той піде звідси, але хай не сьогодні. Сьогодні — це завжди сьогодні. І завтра теж буде сьогодні, і післязавтра. А тому всі, хто живе сьогодні, безсмертні.

Старший не наважився гукати в коридорі. Трохи недочував і не хотів, щоб Сіренький витрачав сили. За час хвороби вони так звикли один до одного, що Старший навіть почав дихати так, як Сіренький — часто-часто, як дихають птахи, бо серце у них б'ється дуже швидко. І лице його так само вкривав холодний піт. Із Люсею так не було. Люся відразу поставила між ними стіну: я хвора, а ти здоровий, нам нема про що говорити. Так промовляли її очі. А очі Сіренького промовляли: «Вибач». І так само очі Старшого, коли той дивився на цю хвору дитину, казали: «Вибач».

Сіренький лежав на матраці в комірчині без вікон, і йому було добре. Ні звуків, ні світла. Він уявляв, що море викинуло його на берег, як Робінзона Крузо, і поки що він не має сили, щоб підвестися й почалапати назустріч новому життю. Сіре з білим море — іншого Сіренький не знав. Телевізор у них в інтернаті був чорно-білий, а що було перед тим, Сіренький зумів забути. У кожному разі ні моря, ні телевізора там не було. Він знав, що море синє, але його, Сіренького море було сіре, з білими баранчиками хвиль. Там він міг

нарешті бути сам, без нікого. Там його зболене тіло, що поїдало само себе, могло викричатись, а погляд не зупинявся ні на ялинкових іграшках, ні на коліщатах швейної машини, ні на бандурах на зеленому сукні, ні на ключах, що не можуть відімкнути жодні двері, навіть на небі, по якому білою дорогою йдуть люди в старовинній китайській одежі. Прохолодний пісок і пагорб, з якого видно захід сонця — ось його справжній світ. Бо те, за що можна вчепитись, було не його. Навіть ведмедик, подарований Старшим, спізнився.

Він міг лежати так довго. Приплив почнеться ще нескоро. До цього часу він зміцніє настільки, щоб піднятися вище і подолати перший гребінь піску. Та ще раніше, на одному із тих багатьох кораблів життя, що зазнали катастрофи, прибув Старший і сів коло нього. Він зрадив, що Сіренький досі живий.

- Відпочивай, коли так, — сказав він. — Але не спи, бо замерзнеш.
- Я трохи полежу, — відповів Сіренький. — Я такий змучений...
- Знаю, малий. Але говори до мене, щоб я тебе чув.
- Про що?
- Розкажи, як ти мене знайшов.

Старший знав, що Сіренький дуже любить про це розповідати. І кожного разу по-іншому.

Хлопцеві не дуже хотілось говорити, але він знав, що вже недовго залишатиметься зі Старшим.

- Може, тебе чимось вкрити?
- Нє, мені так добре. Ну то слухай. Ми тішилися, коли дізнались, що нас переводять в інший інтернат. Може, там буде краще. Нас посадили в автобус і я запам'ятовував дорогу, про всяк випадок.
- Ти дуже добре зробив, малий.
- То був не перший мій інтернат. Але перший дорослий інтернат, розумієш?

Старший кивнув.

- Сам не знаю, чому я так хотів запам'ятати дорогу. Може, тому, що майже нікуди не виїжджав. Здається, я навіть заснув, але навіть уві сні запам'ятовував місця, які ми проїжджали. Автобус двічі ламався, і тоді ми

виходили. Їхали в автобусі ті, хто міг ходити сам. А що трапилось з тими, хто лежав?

Старший знизав плечима.

- Мене тоді не було. Я мав відпустку за власний рахунок. Мабуть, відвезли до лікарні, куди ж іще.

- Мабуть. То було влітку. Ми виходили й грілись на сонечку. Кругом були поля, трава, пташки... Наш новий інтернат був у місті. На площі стояв танк. Це я вже побачив уранці. Не всім вистачило ліжок і першу ніч я спав на підлозі. Мені було якось дивно з того.

- Еге ж, — погодився Старший, — на новому місці не спиться.

Він уже шкодував, що втягнув Сіренького в розмову, бо в комірці було дуже холодно. Але, з іншого боку, хлопець забув про біль і навіть сів, обхопивши коліна руками. Очі в нього заблищали, коли він розповідав свою історію, яка годилася навіть на те, щоб її записати на папері.

- Якось в їдальню прийшла директор з незнайомим чоловіком і спитала, чи не хочемо ми попрацювати.

- Я кожному заплачу! — запевнив нас чоловік.

Ми всі підняли догори руки. Він вибрав серед нас п'ятьох, в тому числі й мене. Я ще тоді не був такий худий. Їхали ми довго, цього разу я не запам'ятовував дороги, бо думав, що нас увечері привезуть назад. Але ми залишились там надовго. Посеред великого саду стояла довга будова з дощок, вистелена сіном. Там ми і спали вночі, а вдень збирали горіхи й обривали яблука. Там були люди й з інших інтернатів.

- Гарна робота, — зауважив Старий. — На свіжому повітрі...

Він знав, що буде далі, але сподівався, що Сіренький додасть нові деталі.

- Мені найбільше подобалося шукати в траві горіхи. На деяких була зелена шкірка, яку я любив відлущувати. Кожне дерево треба було обходити два рази в день. А з яблук мені найбільше подобався сніжний кальвіль. На світлі в ньому можна було побачити зернятка. А ранети були шорсткі, неприємні на дотик.

- Моя жінка робила запіканку з ранет і вермішелі.

Старший чекав продовження історії, яка закінчувалася завжди одними й тими словами: «А тоді ми побачили тебе!» Сам же він навіть не міг сказати, чи на добре вийшло. Чи такий уже рай оцей покинутий прогнилий інтернат для калік та розумово відсталих, і чи теперішнє їхнє життя можна взагалі назвати життям. Але тепер їх, принаймні, ніхто не кривдив.

Сіренький замовк.

- Сірий, ти мене чуєш?
- Чую... — прошелестів хлопець.

Він не опирався, коли Старший відніс його до теплої кімнати, добре вкрив. Старший сів коло нього, відчуваючи як щось в ньому відтає, крижина з тріском відпадає, і теплі сльози течуть по давно неголених щоках.

- Нічо, — сказав він собі, — нічо...

Н. увійшов у темний ліс і його охопив прадавній страх цивілізованої істоти, не готової боротись з духами й демонами. Потім у ньому прокинувся власний демон — відраза до світу, що змушує вибирати між домом, що раптом став осоружним, і незнайомим лісом. Ні, всі будинки злились в один проклятий дім. Хоча він розумів, що справа не в будинках, не в тих, хто їх населяє, а в тому, що оселилось у ньому самому. За все життя Н. був у лісі три або чотири рази, і то коротко, але куди він міг податись ще? У лісі було найбезпечніше.

Його бунт був сліпий, а сам він — глухонімий від народження. Кілька років пробув в інтернаті, але мати після смерті батька забрала його звідти, бо не могла залишатись сама. Вона працювала двірником у їхньому будинку і хотіла, щоб Н. з часом зайняв її місце. Тато був різноробочим на заводі. Обое батьків були з дитбудинку, тож не мали жодних амбіцій. Вони так і не змогли подолати відчуження між собою та життям, яке почали пізнавати вже дорослими.

У школі для глухонімих, що розташувалась у приміському селищі, Н. навчився читати, писати, розмовляти мовою жестів, стругати дерево рубанком і збивати рамки для картин. Він багато читав в інтернаті, але вдома книжок не було, і мати відвела його нарешті до районної бібліотеки.

Н. видихнув міське повітря і вдихнув лісове, таке саме як учора: вологе і затхле, але вже знайоме. Було вже пізно, але цього разу він купив ліхтарик на тому ж базарі, де працював, щоб освітлювати свої лісові дороги. Він знайшов іншу дорогу, рівнішу, але вирішив усе-таки йти до своєї ями, наповненої листям. Невдовзі мав випасти сніг, ба, навіть завтра вранці він міг прокинутися, вкритим поверх листяної ще й сніговою ковдрою, якщо перший сніг зуміє пробитись крізь ялинове віття.

Мати не навчилася мови жестів, а більше він не мав з ким розмовляти. Просто читав по губах і носив з собою блокнот з олівцем. Після материної смерті йому не доводилося багато витратитись на блокноти. Зі шкільними товаришами він не бачився, бо ті були з різних міст і сіл, а на зустрічі випускників його не запрошували, адже Н. не закінчив школи. Та він і не був ні компанійський, ні амбітний, тому не переймався цим. Щовечора вони з мамою дивились телевізор. Мати вже о восьмій починала дрімати і Н. ніби залишався сам. О 9-ій вони йшли спати, хіба що Н. хотів дивитися якийсь фільм. Але вставав все одно тоді, коли й мати. Іноді доводилось вставати серед ночі, коли починався снігопад, й до ранку розчищати сніг. Раніше зими були сніжні. Снігу випадало багато і ставало затишніше і тепліше. Серед ночі, освітленій вуличними ліхтарями, вони прокладали стежки на подвір'ї. Впоравшись з цією роботою, повертались до хати, пили чай і лягали спати. Лице ще довго пекло від холоду. Материн сон був чутливий. Вона переживала, щоб сніг не засипав сходи до під'їзду.

То була робота, яку не можна не помітити. Йому подобалось бачити відразу її результати. Хоч дні були схожі один на одного, події траплялись рідко, але відчуття щораз інші. Якби Н. вів щоденник, то кожен запис відрізнявся б від попередніх, як ото відрізняються кольори. Думки не повторюються, течуть як вода. Варто зупинитись на одній, як усе застоюється. Це якщо вести щоденник думок. Однак більшість людей воліє фіксувати події і враження від них.

Якось у бібліотеці його попросили принести фото, щоб повісити на стенді серед фотографій кращих читачів. Було йому тоді 16 років. Мати

відвела Н. до фотосалону, примусивши вдягнути білу сорочку й краватку, що залишилась після тата. Вона пояснила фотографу, для чого потрібна фотографія, і той приязно заусміхався і привітав Н. , потиснувши йому руку. Цього було занадто. А потім вони з матір'ю пішли до кафе їсти морозиво: три кульки — біла, шоколадна і рожева. Видно було, що мати силує себе робити ті всі речі, бо продовжує вважати читання книжок дорогою, яка нікуди не веде, або ще гірше — здатна змінити їхнє таке досконале життя. Зрештою, вона цілком могла мати рацію. Життя як у всіх — це досконалість, якої прагнуть ті, хто пройшов крізь пекло сирітства. Їй пощастило, і хоча вона втратила чоловіка, зате мала сина, тихого і слухняного. Її рай був зворушливо-прекрасний — сісти ввечері перед телевізором після того, як вся робота зроблена, й поринути в блаженну теплу дрімоту. Однак у цьому раю бракувало любові. Вона не вміла любити ні когось, ні себе. Цього не вчать в дитбудинках. В інтернаті Н. дуже скучав за батьками, але вдома між ними пролягало відчуження, яке могли подолати лише слова. Він думав, що так само нездатний любити, і це було страшніше, ніж його вада, яка закрила йому доступ не лише до гармонії, а й до дисгармонії. Людина, яка не чує музики, не може жити згідно законів Всесвіту. Таке Н. прочитав у одній китайській книжці й відчув страх перед китайцями і Китаєм. Якщо тут його ваду вважали вадою тіла, то в Китаї її стали б вважати вадою душі.

Мама теж боялась китайців, що ті нападуть на Радянський Союз. Китайці й справді напали, заповонивши ринки дешевим і неякісним товаром. Народ, що так возвеличував музику й прагнув жити за законами Неба, наповнив світ товарами для бідних — ліхтариками, що не працювали, годинниками, що псувались, взуттям, яке розвалювалось, і одягом, що після першого прання нагадував ганчірку. Логіки в цьому не було. Або в Китаї не залишилось мудреців, або там вмерла музика. Або всі вони поглухли.

Вдома у нього був кращий ліхтарик — важкий, солідний, а цей, здавалось, міг зламатись як стебло квітки й давав світла не більше, ніж запалений сірник, тільки не гаснув так швидко і не обпікав пальці. Один раз Н. схибив і впав просто обличчям в смугу крихітних ялиночок, що ніколи не

виростуть великими, просто перетворяться на суцільний килим викривлених стовбурів. Кожне дерево потребує простору. І людина також. Тільки в людини це потреба духовна, а у дерев — фізіологічна.

Н. підвівся і вчепився у стовбур якогось дерева, щоб передихнути. Загасив ліхтарик, щоб прислухатися до свого серця, й ледь не задихнувся від розпачу: як би він не намагався, все одно не знайде достатньо глибокої нори, щоб сховатись від себе.

МАЛЕНЬКА КРАВЧИНЯ

Н. подумав, що треба якось позначити те місце, наприклад, почепити на гілку білий папірець. Він завжди носив з собою дешевий китайський блокнот для розмов, завбільшки з долоню. У шухляді мав чимало списаних блокнотів, з якими не знав, що робити. Ні викинути в сміття, бо хтось прочитає, ні спалити — бо нема де.

Під ногами скрипіло листя — торішнє, позаторішнє, а позапозаторішнє — чи стало воно вже землею? Він не знав законів природи. З листям коло будинку вони з матір'ю обходились як зі сміттям. У дворі росло два клени й три липи, й один горіх, і восени з листям було менше мороки, ніж зі снігом. Вони брали граблі й згортали листя до купи, а тоді зсипали в пластиковий мішок і відносили до контейнера. Найперше осипалося листя з клена, потім з липи, а горіх осипався після заморозків. Як би діти не обносили ще зелені горіхи, Н. завжди знаходив бодай кілька в опалому листі. Він дуже тішився цим, бо горіхи були дорогі. Гроші восени йшли на три мішки картоплі, мішок капусти, яку вони квасили, і сітку цибулі — стратегічні запаси на зиму. Усі в будинку це робили.

Матір збила машина, коли вона йшла з базару. Вона загинула на місці і її відвезли до моргу, а звідти на цвинтар. Н. тоді виповнилось вісімнадцять і його взяли на материне місце. Вона й далі ніби працювала поруч. Хлопець озирався, відчуваючи її присутність, але не побачив жодного разу худеньку постать в оранжевій куртці й коричневій хустині, зав'язаній під підборіддям.

Мама несла додому півкіло полуниць, хоча в цю пору вони були ще дорогі. Однак щось підштовхнуло її купити полуниці. Й вона квапилась донести їх додому, щоб не пустили сік. І не помітила машини. Хто б її не збив, він зробив це ненавмисне. І може й добре, що водія не знайшли. Ніхто не просив у Н. вибачення, не плакав, не тицяв гроші. Міліція сказала, що мати переходила на червоне світло і сама винна.

Втрату відчуваєш згодом, коли минеться штивне заціпеніння.

Н. не впав, а радше зісковзнув у яму, яку спершу не помітив. Ліхтарик зачепився об корінь, і поки він шукав його, то обстежив усю заглибину. Лишився задоволений: ця яма була краща за попередню, більш захищена з боків, і до запаху прілого листя домішувався терпкий запах хвої. А вгорі дерева утворювали щось на зразок вікна в небо. Н. виліз із ями, хапаючись за коріння і взявся з лівого боку нагортати листя. Добре, що взяв з роботи брезентові рукавиці — не намокнуть вовняні. Цей вечір відрізнявся від попереднього. Н. уже знав, як це ночувати в лісі, у ямі з листям. Учора він не знав, чи переживе ніч, чи не замерзне, чи не трапиться з ним іншого лиха, про яке він не мав уявлення.

У дитинстві Н. дуже хотів зануритися у величезну купу прохолодного золотистого листя, але не наважувався, бо мати була поруч. Серед того листя, що він зараз носив і скидав у яму, траплялися гілки. З них можна було б розпалити вогнище. Однак він не мав такого наміру і не носив з собою сірників. Але й ті, кого шторм викидав на берег, як Робінзона Крузо, теж не мали сірників, а проте рано чи пізно давали собі раду. Коли хочеш вижити, то стаєш винахідливим. Можливо, колись Н. зважиться і на багаття. Невдовзі зима, випаде багато снігу. Зрештою, коли яма достатньо глибока і взяти з собою спальний мішок, то можна і взимку сюди прийти. Ця думка вдома в теплій квартирі могла б його злякати, але тут він сприймав її як щось цілком нормальне. За одну ніч щось у ньому встигло змінитись. Завтра у нього вихідний, можна буде спокійно поспати.

По суботах мати мила сходову клітку з першого по п'ятій поверх. А мешкали вони в квартирі номер один. У них було дві маленькі кімнати. Мати піднімалась догори, міняючи брудну воду на кожному поверсі, спускаючись кожного разу до своєї квартири. Намагалась зробити це, поки батько спить. Коли Н. повернувся з інтернату, то підносив їй воду. Йому було цікаво дивитися, як влаштувалися люди на інших поверхах. Найзатишніше було на останньому поверсі. Металеві східці в закапелку вели на горище. Люди, що мешкали на п'ятому поверсі, виносили на горище старі речі, пакунки газет, і навіть вішали там мокру білизну. Мати, як двірник, мала ключ від горища, і могла б теж там вішати білизну, але соромилась. Та й носити мокрі лахи так високо було важко. Надворі, за будинком висіли металеві дроти, на яких всі інші мешканці вішали випрану білизну.

Одного разу Н. звернув увагу, що на дверцятах, які вели на горище, не було висячого замка. Хтось там був у цей час. З тих пір він завжди, коли підносив воду матері, обов'язково дивився угору.

Н. ще тоді не міг звикнути до думки, що прикріплений до цього дому. Дурне слово. Прикріплений-закріплений... Чому він має бути приречений носити відра за матір'ю, що так важко дихає, підіймаючись по сходах, чому кожен може коли-завгодно прийти до їхнього помешкання й повідомити, що пропало світло, прорвало каналізацію чи дітиська розбили вікно. Тоді як двері в інших квартирах відчинялись тільки тоді, коли цього хотіли їхні господарі. Але матір вважала це нормальним.

У їхньому будинку люди не затримувались надовго. Він наче стояв на протязі й людей видувало то в кращий, то гірший світ. Спочатку квартири обмінювали, потім стали продавати і в кожного з'явилась персональна фортуна. Н. та його матір теж торкнулись переміни – їм стало гірше. Однак не настільки, щоб замислюватись над своєю фортуною. Н. було усього лиш п'ятнадцять і він був приголомшений смертю батька та поверненням додому.

Але якось він, скориставшись материною відсутністю, злетів на п'ятій поверх і побачив, що двері на горище не замкнені. Могли їх просто забути зачинити. А якщо там хтось є, то він одразу піде.

Була зима, сам початок. Часом залітав сніг, але жодного разу не вкрив землю. Білі простирадла, наволочки, рушники висіли штивно на дротах у три ряди, займаючи майже половину горища. Н. вдихнув запах крохмалю, що схожий на запах кавуна. І так пахне сніг вологого туманного ранку. Денне світло просочувалось з віконця, хлопець залишив двері відчиненими, щоб хтось, бува, не замкнув його ззовні. Але навіть тепер він боявся від них відійти. У них в інтернаті теж було горище, куди часом вдавалось прорватись і побути на самоті зі своїм життям. Разів три він потрапляв туди й сидів на дерев'яному ящику, який приніс туди хтось з його попередників. Там було так само напівтемно, тільки пахло нагрітою бляхою й пилом.

Н. ступив перший крок, намагаючись не торкатись білизни, рушив вздовж обвислого дроту, а потім побачив біля іншого віконця схилену постать. Він ступав тихо й надмір обережно, та й віконце те було в протилежному кінці горища, далеко звідси. Хто б там не був, він не хотів його злякати. У його напівдитячому інфантильному світі ще не з'

явилися злодії, наркомани, волоцюги. Він навіть відчув симпатію до людини, що могла собі отак прийти на горище посидіти. Бо Н. мусив мати поважний привід піти туди, наприклад, поправити телевізійну антену — з горища був вихід на дах, або перевірити, чи десь не протікає. Мати б ніколи не зрозуміла цей порив — вийти за межі повсякденності, адже він мав свою кімнату, де й пересиджував цілими днями, то читаючи фантастику, то просто лежав на ліжку, розмірковуючи над прочитаним, або дивився у вікно.

Отак потрохи пересуваючись вздовж крайнього дроту, Н. підійшов ближче й побачив дівчинку-підлітка, що схилилась над чимось блискучим. На вигляд їй було років 14, а обличчя затуляло пасмо каштанового волосся. Біла рука тримала срібну нитку, яка то опускалась, то піднімалась. Дівчинка була так захоплена своєю роботою, що він зумів наблизитися до неї ще на крок і розгледіти клапті темносиньої тканини, бляшану коробку з-під цукерок, в якій містилось щось блискуче. Випадковий промінь упав на її вміст і все засяяло.

Н занурюється в листя, заплющує очі, які досі болять від того блиску, сягає дна — у той день, коли все змінилось. Навіть серце калатає так, ніби до нього повернувся слух, такий потрібний для людського спілкування. Бо коли довкола темрява чи густі сутінки, ти не можеш читати по губах. Він затримав подих, доки в грудях не почали рватись легені, а тоді вдихнув запах опалого листя й ночі, щоб наповнити порожнечу всередині природньою гіркотою.

Тоді він відступив, щоб не сполохати дівчинку й спустився з горища. А ввечері непомітно вислизнув з дому, щоб перевірити чи повісили замок на двері. Ні, замка не було. Можливо, вона досі там, ота дівчинка, що шиє срібними нитками. Хлопець довго не міг заснути. Тіло охопила гарячка, раз у раз він притуляв чоло до холодного металевого бильця ліжка. Постелі блукали довгі смуги світла від фар машин, що підїжджали до будинку, і врешті почав падати великими клаптями сніг.

З того часу він почав виходити на вулицю, здебільшого, вранці, коли всі на роботі або в школі, і спальні райони порожніють. Йшов повз гастроном і невеликий критий ринок, тоді звертав наліво й доходив до великого скверу. Не зупиняючись повертався іншою дорогою, попри школу, до якої могла ходити та дівчинка. Якщо вона взагалі ходила до школи. Може, вона була така як він?

Витримавши заледве три дні, він піднявся знову на п'ятий поверх, і побачив, що замка немає. Його мати теж могла б вішати білизну на горищі. Він протягнув би для них дріт і не довелося б у дощ знімати непросохлі лахи. Цього разу на дротах висіли джинси, спортивні штани і светри, і не було отих білих вітрил, які могли зрушити дім з місця, якби раптом наповнились попутним вітром. Звісно, це дурниця, але, можливо, на світі є будинки, що за допомогою вітрил переїжджають, куди подме вітер.

Дівчинки цього разу не було, але місце коло віконця, яке самому йому сподобалось, було вже позначене її присутністю, зайняте. Тут була фанерна коробка з-під посилки, на якій вона сиділа, коли Н. побачив її вперше. Поруч стояла облізла тумбочка з відламанними ніжками, лежав згорнутий дірявий матрац, виварка з діркою і дитячий велосипед без одного колеса. І ще — тріснуте дзеркало, приставлене до стіни. Пил з нього був витертий, але

недбало. Н. зазирнув у дзеркало і побачив себе. І ще одного себе. Обох Н. розділяла тріщина. Ясно, ніхто не стане тримати таке дзеркало в хаті.

Наступного разу Н. виявив схованку в тумбочці. Побачив, що дверцята прохилені й зазирнув. Згорток тканини він не став чіпати, але відчинив бляшану коробку, де знайшов білі й темносині нитки і жмут дощики на ялинку, що не рветься, а розтягується. І ще шматок гірлянди з фольги. Збоку воно виглядало не так казково, як спочатку, але потребувало пояснень: чому та дівчинка шила на горищі, а не в себе вдома.

Він не був певний, чи впізнає дівчинку на вулиці, одягнену в куртку і шапку. Ще менше шансів було її зустріти в будинку. А потім напало снігу і вони з матір'ю стали проводити багато часу надворі, розчищаючи подвір'я і посипаючи стежки жовтим піском. І впізнав він її легко, бо на голові в дівчинки не було шапки. Вона поверталась додому з наплечником. Отже, вона тут мешкає. Швидше за все на п'ятому поверсі, і на горищі її родині належить дріт для просушування випраних речей. Тепер йому хотілось побачити, як вона виходить зі школи, до якої ходять діти з їхнього будинку. Дім, школа — це було середовище, до якого згодом додасться робота. Н. навіть не уявляв, що може бути поза цим, які незвідані обрії. Почуття його були нерозвинені, він читав здебільшого фантастичні й пригодницькі книжки та всіяку науково-популярну літературу. Вони не виховували почуттів, як це роблять романи. Той, хто любить читати фантастику й пригоди, залишається дитиною довго.

Тим часом наближався Новий рік, другий рік без тата. Тепер Н. жив за власним часом. Думки про дівчинку з горища майже витіснили сум за батьком, втрата якого мала для Н. величезні наслідки. Можливо, мати й шкодувала, що забрала його з інтернату. Він міг здобути там якесь пристойне ремесло, маляра чи столяра, а натомість став лицарем мітли і грабель. Утім, краще прийняти з гідністю все, що приготує тобі доля, аніж довіку скиглити над втраченими можливостями, яких і так обмаль.

У вітринах крамниць з'явилися ялинки, прибрані іграшками, лотки торговців заблищали китайським новорічним товаром. Одного дня він купив пакетик дощики, таким яким вона вишивала, тільки не срібний, а золотий, і

поклав на ящик, на якому вона сиділа. До тумбочки, крім того першого разу, він не зазірав. Це було б схоже на підглядання. Те, що робила дівчинка на горищі, мало стосунок до Нового року. Тільки діти відчують магію цього свята. Коли Н. поступив у інтернат, вдома перестали ставити ялинку. Матері досить було тих ялинок, які виносили на смітник через кілька днів після Нового року. Н. доводилося бути присутнім при їх спаленні.

Мати залізла в борги, щоб поставити на могилі батька пам'ятник, і та допомога, яку вона отримувала на неповнолітнього сина, відколи той пішов з інтернату, дуже їй знадобилася.

А Н. у ці передноворічні дні жив у своєму світі. Йому приснився сон, що допоміг зв'язати докупи усі здогади. Як Вона стоїть перед дзеркалом, але не тріснутим, а цілим, і на голові в неї корона, а на лівому плечі в неї місяць, на правому — сонце. Пройшло чимало років перш ніж він зрозумів, що це було: Космос, Всесвіт, що сам себе створював, перекроював, нищив і створював заново. А не маленька кравчиня, яка вирішила зробити собі свято, яка хотіла, щоб її любили. Яка здогадувалася інтуїтивно, що спершу мусить полюбити себе саму.

Він засинає у мертвому листі і уві сні підіймається на горище, завішане чорними полотнищами, відчиняє запилену тумбочку й виймає звідти згорток — сукню дорослої жінки з неоковирно пришитими рукавами й подолом, розшиту не лише срібними, а й золотими зірками, кожна з яких неповторна. Там же й корона з картону, обклеєна фольгою й намистинами. Він пригортає все це до себе.

Він пригортає її до себе у ямі, заповненій листям, вона кладе йому голову на груди й вони бесіднують між собою, бо тепер і тут це нарешті можливо.

Вона зайшла до бібліотеки, коли Н. був там, і звісно не впізнала, бо не очікувала побачити в такому місці сина двірнички. Н. тим часом гортав журнал «Вокруг света», який не давали на абонемент і чекав на замовлені книжки. Видно було з усього, що дівчинка нечасто сюди приходила, бо не почувала

себе впевнено. Та і фото її на стенді кращих читачів не було. Вона стала передивлятися каталог, а він спідлоба приміряв до неї ту сукню, чи доросла вона до неї за рік. Ні, у неї була така сама постать підлітка й дитячі риси обличчя. Вона не прагнула стати дорослою, як дівчатка її віку. До школи йшла сама, без товаришки. Верталась так само. Ніколи не затримувалась на подвір'ї. Це я знав, але не знав, якого кольору в тебе очі.

(Карі).

Я відчував, дивлячись, як ти перебираєш картки, заряд надзвичайної потужності у тобі. Якби я міг попередити тебе про небезпеку...

(Мені часто снівся сон, ніби я зменшуюсь і зникаю. Ось коли по-справжньому було страшно)

Тобі снилось те, що стане після вибуху.

(Мене не задовільняла любов, яку пропонує цей світ. Я хотіла справжньої, великої як Сонце)

Нічого дивного. Любові завжди мало.

Бібліотекарка, що знала про мою ваду, подала мені знак, щоб я підійшов. Вхопивши книжки, я прожогом кинувся з бібліотеки. Забув навіть покласти журнал на полицю. Я знав, що ця приємна старша жінка помітить моє збентеження і збагне його причину, бо більше відвідувачів, крім нас не було. Але я не міг впоратися з почуттями. Вони виявилися сильнішими, ніж я собі уявляв. Якби я був нормальним хлопцем, то б скористався рано чи пізно з нагоди. Наприклад, спитав, що читаєш, і ми б повернулись разом з бібліотеки. Ми б ходили до однієї школи, і я б вчився добре. В інтернаті у мене були найкращі оцінки. По суті, мене не надто турбувала моя вада. Батьки відгороджували мене від усього, що могло б засмутити, відчуті неповноцінність. Утім, я відчував неповноцінність — бідність. Чесна і безнадійна бідність. Для нас було недоступним усе. Така бідність часто переростає у вбогість духу.

Після смерті матері я почав працювати, і трохи тебе забув. На горищі висів тепер замок, бо хтось покрав білизну. А попередній просто поламався й

ніхто не хотів купувати. Люди, що мешкали в нашому будинку, жили ненабагато краще, ніж ми, доки не змінились часи.

Часом я піднімалась туди, коли сварилась з батьками, а якась мати заявила, що я певно воджу туди хлопців, і колись мене згвалтує якийсь наркоман. Як можна було таке сказати! Взагалі, батьки розмовляли зі мною дуже грубо. Моя сестра вийшла заміж за алкоголіка і теж почала пити. Часом вона приходила під школу і я давала їй копійки, що зекономила на обідах. Але сестра ніколи не приходила до батьків просити допомоги. Ніколи! Це вона подарувала мені на день народження свою випускню сукню. Я боялась принести її додому, бо мати довідалася б, що я зустрічаюсь з сестрою. Вона б викинула ту сукню в сміття. Тому я сховала сестрин подарунок на горищі, а вже потім мені спало на думку переробити її до невпізнання і піти в ній на шкільний новорічний карнавал. Знайшла вдома стару штору й доточила рукави й поділ.

І ти ходила на карнавал?

Ні, я захворіла на грип тоді. І правду кажучи, мені це не було вже потрібно. Я стільки разів уявляла його собі.

Я бачив тебе у цій сукні уві сні.

(Чи в якомусь іншому світі)

Сестра померла через рік. Тобто загинула — її зарізали в п'яній бійці. Вдома про це не говорили. Я навіть не сміла сказати про в школі, що моя сестра померла і я сумую за нею. Бо я її любила. Вона мені подарувала єдину коштовну річ, яку мала — свою випускню сукню. У мій день народження. Батьки щось купували за півроку і казали, що то мені буде на день народження.

(а мені мама на день народження пекла яблучний пиріг)

Розумієш, я мусила зробити ту сукню своєю, хоч не вміла ні шити, ні вишивати. Щоб тільки я знала, кому належала сукня раніше.

Ти перетворила її на небо з зірками, сонцем і місяцем. Воно в космосі так і виглядає, коли вийти за межі земної атмосфери.

Скільки років вони не бачились, відколи батьки її переїхали? Вона б так і далі росла на його очах, але якось мама покликала його допомогти винести одягну шафу пожилцям з п'ятого поверху. І він зустрів її в передпокої з великою картонною коробкою в руках. Лице її було як біла маска, але коли вона упізнала його, то відгорнула газету. Н. побачив жмути переплутаного золотого і срібного дощичку поверх ялинкових прикрас. Вона знала, що він бував на горищі! Можливо, якби не було цієї миті, він би забув про ту дівчинку. Вона зникла б назавжди, і він втратив би єдину відраду. Н. думав про неї, навіть коли сидів коло мертвої матері, одурманений запахом розігрітого воску. І коли підмітав вулицю чи прибирав сніг, то дивився на вікна, через які вона колись дивилась. Тепер він робив усю роботу сам. Приймав рішення, ходив до контори, сам прибирав сніг і опале листя, мив сходи. Навколо нього обертались зорі, місяць і сонце, і раз на рік, наприкінці грудня він знімав замок з дверей на горище, щоб вона могла увійти і вийти. Бо сукня може її знадобитись. І протирав тріснуте дзеркало від пилу й павутини. То було правильне дзеркало, дивлячись у яке людина не почувалась самотньою, бо бачила себе і себе.

Коли вона виросте, то відірве від сукні бутафорські рукави і поділ, повитягує золоті й срібні нитки, позбудеться сонця на правому, а місяця на лівому плечі. На той час усі забудуть, кому належала та сукня. Вона зможе її забрати з горища, притулку для заплаканих мрійників. І відпустить його. З нею нічого лихого не трапиться, не здійсняться пророцтва батька й матері, які нібито бажають добра, а насправді забирають усі шанси бути собою. Не таким, як вони, як усі інші.

Він прокидається у холоді й темряві і перед ним розчахуються бронзові двері пекла. Ті самі темнозелені панелі, оббиті вантажниками шаф, диванів і двоспальних ліжок, шорсткі й холодні металеві східці на горище, на дроті забуті рушник і шкарпетки...І тінь, підвішена до балки, відкинутий ящик з-під посилки. Мертві вуха оживають від твого власного крику, що схожий на крик звіра.

Н. розгортає листя й дивиться у світанкове небо, обрамлене чотирикутником дерев — криницю, з якої не вибратися, бо в цій криниці живуть, і нічого, звикли, бо можна й так — на дні. Розум не може змиритися з реальністю — білою дорогою в небі, по якій можна ступати спокійно, весело й твердо. Та це розум, обтяжений знаннями, нашпигований цитатами і озброєний вертким язиком. А таким як Н. залишається розповідати свою історію самому собі, домішуючи до неї вигадку. І вірити в те, що одного разу він ще побачить Безсмертних і Досконаlih. Цього разу вони помітять його на дні й спустять драбину. Н. підніметься в небо і побачить, що воно саме таке, яким його бачила та маленька дівчинка, коли вишивала на горищі срібними й золотими нитками.

Він повертається з лісу, ступаючи по листі, вкритому памороззю, зупиняється перед будинком з проваленим дахом, вибитими вікнами й знятими дверима. Він заходить туди, вдихає запах плісняви, бачить сліди тимчасового людського побуту: підремонтвану пічку, накриту бляхою, закопчену каструлю, пожовклий календар, порваний черевик, розірваний матрац і покинуте осине гніздо в кутку.

- Розкажи, Сіренький, як ти мене знайшов.

- Як ми позбирали усі яблука й горіхи, то нас мали відвезти. Але ніхто не приїхав за нами з нашого інтернату, бо ми були новенькі і про нас забули. Ми хотіли їсти і дуже померзли. Весь час падав дощ і сарай протікав. Я не пам'ятав дороги до нового інтернату, тільки до старого. Але Катя казала, що можна знайти роботу в місті, й забрала з собою Ігорка й Семка. Кликала і мене. Я теж пішов.

- І ви заблукали?

- Катя заблукала і ми з нею. А тоді я впізнав залізничну колію і сказав, що ми можемо повернутись в мій старий інтернат. Я не сказав їм, що його закрили. Та всі були такі змучені, що це вже не мало значення.

- І тоді ви прийшли...

- І побачили тебе. Ти ще не хотів нас пускати.

- Неправда.

- А що ти хотів? Прийшли чужі люди. Добре, що я впізнав тебе потім. І подумав: «Ну раз з ними Сіренький, то боятись нема чого. Сіренький не приведе бозна-кого».

Осінь 2011 року.